اندلس

يا ننني هسپانيه او پرتگال له فتحې تر سقوطه

ليکوال: ډاکتر راغب سرجاني

ژباړن: عصمت الله (زاهدمل)

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

م! عزیز الرحمن حنیفي

اندلس

یا نننۍ هسپانیا او پرتګال، له فتحې تر سقوطه!

لیکوال: ډاکټر راغب سرجاني
ژباړن: عصمت الله "زاهد مل"

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

د ژباړن خبرې ـــــ ۳

يو څو خبرې ـــــ ۵

له غرناطې څخه دې د سرپيو په شان دفاع ونه کړه ا!وس ـــــ ۸

لومړی درس ـــــ ۱۲

مونږ ولې د اندلس تاريخ مطالعه کوو؟ ـــــ ۱۶

ولې دعوت د لښکر سره تړلی دی؟ ـــــ ۲۲

د اندلس د فتحې زمانه ـــــ ۲۶

زمونږ او د هغوی جنګونه ـــــ ۲۷

د مسلمان مسؤليت ـــــ ۲۹

اسلام ته د ټولو اړتيا: ـــــ ۳۱

د اندلس پېژندنه ـــــ ۳۲

اندلس په کومه زمانه کې فتحه شو؟ ـــــ ۳۴

د اندلس له فتحې څخه مخکې د اروپا حالت ـــــ ۳۶

دويم درس ـــــ ۳۸

د اندلس د فتحې دوره: ـــــ ۳۸

مسلمانان، د افريقا شمال او د اندلس فتحه: ـــــ ۳۸

موسی بن نصير (رحمه الله) ـــــ ۳۹

له مشکلاتو سره مبارزه: ـــــ ۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برباط دره او د رمضان مبارکه میاشت: ۵۳
طارق بن زیاد (رحمه الله) او د کنبتیو د سوځولو موضوع: ۵۴
په اسلام کې جزیه: ۵۸
دریم درس ۶۰
صخره: ۶۹
د فتحې د دورې پای (۹۵ هـ = ۷۱۴ م): ۶۹
څلورم درس ۸۲
پنځم درس ۱۰۶
یو څېړنیز نظر: ۱۲۵
شپږم درس ۱۲۹
اووم درس ۱۵۰
اتم درس ۱۷۶
نهم درس ۱۹۷
د پنجشنبې په شپه ابن رمیله خوب کوري: ۲۱۸
لسم درس ۲۲۵
یوولسم درس ۲۴۴
دولسم درس ۲۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژباړن خبرې

الحمد لله رب العالمين وصلاة والسلام على اشرف الانبياء والمرسلين سيدنا ومولانا محمد و على اله و اصحابه اجمين، اما بعد:

ډېر خوشحاله يم، چې الله تعالى راته د اسلامي تاريخ له بابونو څخه، د يوې برخې د ژباړې توفيق راکړ، يعني د اسلامي او تاريخي اندلس، له فتحې، تر سقوطه پورې ليکل شوی کتاب مې وژباړه.

د اندلس اسلامي تاريخ، ډېر عجيبه تاريخ دی، ځکه په دې تاريخ کې کله مسلمانان ډېرو لوړو پوړيو ته رسېدلي دي او کله بيا داسې يو حالت ته رسېدلي، چې نصاراوو ته به يې جزيه ورکوله.

په کوم وخت کې به چې د اندلس مسلمانان په خپلو منځونو کې سره يو شول، اتفاق او اتحاد به يې پيدا کړ او د اخرت مينه به يې د دنيا په مينه غالبه شوه، نو بيا به يې دومره رعب او پرتم پيدا کړ، چې د نصاراوو رياستونو به مسلمانانو ته جزيه ورکوله، لکه د عبدالرحمن الداخل(رحمه الله) عبدالرحمن الناصر (رحمه الله) او ځينو نورو په زمانه کې د اندلس مسلمانانو له نصاراوو څخه جزيه اخيستله، خو کله به داسې حالت هم راغی، چې مسلمانان به په خپلو منځونو کې بې اتفاقه شول او د يو بل سره به يې جنګونه شروع کړل، نو بيا به داسې حالت پرې راغی چې الله تعالى (جل جلاله) به نصارا پرې مسلط کړل او له دوی څخه به يې جزيه اخيستله او حتى داسې وخت هم راغی، چې کله په اندلس کې د مسلمانانو تر منځ بې اتفاقي او د الله تعالى (جل جلاله) د قوانينو ماتول اخري حد ته ورسېدل، نو الله تعالى (جل جلاله) له داسې سقوط او تباهۍ سره مخ کړل، د مسلمانانو د بې اتفاقۍ او بې پراويۍ پايله داشوه، چې اندلس يې له لاسه ووت او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندلس کې د مسلمانانو نوم او نښان هم پاتې نه شو ، هغه اندلس ، چې نورې اروپا ته ترې علم خپور شو ، يو وخت پکې د اسلامي دين څراغونه ځلېدل، خو نن پکې هېڅ مسلمان هم نشته.

په اندلس کې د مسلمانانو د سقوط ستر او مهم لاملونه:

۱. قومي او توکميز تعصبات !
۲. له دنيا او مال سره د مسلمانانو بې کچې مينه !
۳. د مسلمانانو په مقابل کې د جنګ لپاره له نصاراوو څخه د مرستې غوښتنه، تر دې که د دوو ورونو تر منځ به په خپلو کې د واک پر سر لانجه پيدا شوه، نو بل به له نصاراوو څخه مرسته غوښتله

نور عوامل هم شته، خو عمده عوامل يې همدا دي، چې پورته ذکر شول او همدا عوامل په اندلس کې د مسلمانانو د سقوط باعث وګرځېد.

په هر صورت، په اندلس کې خو مسلمانانو سقوط وکړ، خو د نورې نړۍ مسلمانان بايد د هغوی له سقوط او هلاکت څخه عبرت واخلي او کوم عوامل چې د هغوی د سقوط سبب شوي دي، هغه بايد تکرار نه کړي، ځکه د تاريخ له مطالعه کولو او لوستلو څخه تر ټولو مهم هدف همدا دی، چې کومې غلطۍ زمونږ پخوانيو مشرانو تر سره کړې دي، هغه بايد مونږ تکرار نه کړو او تر خپل توان او قدرت پورې د هغو غلطيو مخنيوی وکړو، ځکه چې همدا د امت د اصلاح لاره ده او د امت اخرني به په هغه څه اصلاح کېږي، په کوم څه چې د هغوی اولني اصلاح شوي دي

په پای کې له ټولو درنو لوستونکو څخه هيله کوم چې کومې غلطۍ د ژباړې په برخه کې راڅخه شوې دي، هغه راته وښيي، ځکه چې دا زما لومړنی ژباړه ده او خامخا به ستونزې لري، خو هيله لرم، چې درانه لوستونکي به هغو غلطيو ته ډېر پام نه کوي

په احترام
عصمت الله (زاهد مل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څو خبرې

تاریخ د تیرو ولسونو د عروج او زوال، پرمختګ او په شاتګ... د ننبو، لاملونو، کړنو او نتایجو انځور دی. چې قرآنکریم هم مونږ ته په ډیرو ځایونو کې لارښوونه کوي او وایي چې تاسو د پخوانیو قومونو انجام ته وګورئ.

هغه قومونه چې له تاریخ څخه پند نه اخلي او خپل حال او مستقبل له ماضي سره نه تړي او له ماضي څخه ناخبره وي، خپل ټول ژوند په ناکامو تجربو کې ضایع کوي.

یو وخت یو متدین ګروپ مسلمانان د طارق بن زیاد(رحمه الله) په مشرۍ په دې موخه چې بشریت ته د کفر، شرک، فقر، ناروغۍ، بې نظمۍ، نا امنۍ او جهالت څخه نجات ورکړي او د اسلام مبارک دین ته یې راوبولي چې د امن، سلامتیا او سوکالۍ دین دی.. اندلس ته داخل شول او دغه برکتناکه رڼا دومره خپره شوه چې په برکت یې نن اروپا په ټوله بشري نړۍ کې د علم او خیړنو په ډګر کې هغه وتلې ځیره ده چې نور ولسونه ورپسې وړې هم نه شې راټولولای.

ګوستولوبون وایي: که اسلامي تمدن اروپا ته نه وای ننوتی ښایي نن د اروپا تمدن سوونه کلونه وروسته پاتې وای.

د اسلامي تمدن په برکت په اندلس کې د زرګونو علماوو استعدادونه وپنځیدل، د وهم، خیال او باطلو انګیرنو طلسمونه له منځه ولاړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنده دا چې يو مهال په اروپا کې درې زره مخترعين د اختراع په جرم په دار وځړول شول، مګر اوس داسې وخت هم پرې راغی چې د مخترعينو ټولنيز حيثيت تر ټولو لوړ ارزول کيږي او تر هر چا زيات نازول کيږي.
اروپايانو به خپل بچيان مسلمانانو ته د سالمې او علمي تربيې لپاره راوستل او د خپلو مشرانو پر ځای د مسلمانانو په مشرۍ خوشحاله کيدل، تاريخ ډير داسې شواهد راټول کړيدي چې خلک به دمسلمانانو مشرانو ته راتلل او ورته ويل به يې چې زمونږ مشران ظالمان دي، مونږ ته له هغوی څخه نجات راکړئ او زمونږ مشري تاسو واخلئ.
اما کله چې مسلمان حاکمان د خيټې او شهوت په بندګۍ بوخت شول او د نورو ولسونو له تورتم څخه راويستل ورڅخه هير شول نو د ولسونو اعتماد ورباندې له منځه ولاړ،... مسلمانو ولسونو د تورتم په داسې بيديا کې د خپلو ظالمو او شهوت پالو حاکمانو سزا تيره کړه چې نن يې مونږ يواځې په لوستلو خپلې اوښکې نه شو ټينګولای.
دا چې مسلمانانو په اندلس کې اته سوه کلونه حکومت وکړ او اته پيړۍ وروسته دومره کمزوري شول چې په لکونو مسلمانان دظالمو يرغلګرو د لاسه له تيغه تيريږي او اندلس يې داسې لاسه وځي چې مسجدونه يا سوځول کيږي او يا کليساګانې ترې جوړيږي. مسلمانانو ته لوی درس دی چې د شهوت په دام کې د ښکيل شويو چارواکو د تائيد او حمايت څخه لاس په سر شي او د داسې چارواکو په لټه کې شي چې شهواني ځواکونه يې د عقلي ځواکونو په وړاندې مغلوب وي، زړونه يې سپيڅلي او خلکو په دردمن وي، د خلکو د هونو ترجمان او دردونو درملوونکي وي.
متأسفانه اوس هم دغه ترخه تجربه بار بار تکراريږي، حتی پوهان خلک ګورم چې د واک د خاوندانو په دسترخوان د يو ملنګ په څير ناست وي، د نصيحت او اشتباهاتو ته د ځير کولو پر ځای د هغه په ستايلو او غوړه ماليو لاس پورې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې ((بئس العالم علی باب الا میر ونعم الامیر علی باب العالم)) تطبیق او دیني عالمانو روزنه په همدې قاعده باندې د مسلمانو چارواکو د اصلاح او اسلامي ملتونو د نجات مهم عنصر دی.

زمونږ ورور عصمت الله زاهد مل چې د حقوقو او سیاسي علومو له پوهنځي څخه په کدري نومرو فارغ دی، له کوچنیوالي داسې پیژنم چې د درنو خویونو او ښه شخصیت خاوند دی، دا کتاب یې په خپله خوښه او خپل ابتکار باندې وژباړه ،ژباړه یې روانه او خوږه ده.

ددې کتاب له ژباړې څخه معلومیږي چې ځان د اسلامي امت په دردونو دردمن او د اسلام د مبارک دین پورورې ګڼي او د عمر ابن خطاب (رضي الله عنه) غوندې په دې باور دی چې مونږ هغه قوم یو چې الله تعالی د اسلام په دین عزتمند کړو ، تر هغه چې د اسلام نه بغیر په بل څه کې عزت لټوو ذلیل کیږو. زه فقط دومره دعاء ورته کوم چې الله تعالی دې ورته عقلي او روحي استعدادونه وپنځوي او د اسلامي امت لپاره یې د خیر سرچینه وګرځوي

استاذ محمد ناصر حلیمي
د ننګرهار عالي دارالمعلمین استاذ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غرناطي څخه دې د سړیو په شان دفاع ونه کړه! اوس پرې د ښځو په شان مه ژاړه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَمَّا بَعْدُ:

(إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ). (الرعد: ۱۱)

ژباړه: بې شکه الله جل جلالهٔ هېڅکله د یو قوم حالات نه بدلوي، تر څو چې هغوی په خپلو اوصافو کې بدلون نه وي راوړی.

دا چې اندلس د مسلمانانو له لاسه ووت، ډېر لاملونه یې درلودل، خو زه به په هغو دوو سترو لاملونه خبره وکړم، چې له امله یې اندلس د مسلمانانو له لاسونو څخه ووت او د نصرانیانو لاسونو ته پرېوت.

د الحمراء د ماڼۍ په سر چې د صلیب نښه ولګېده، لامل یې دا و چې د اندلس خلکو هغه څه ته شا کړې وه، چې په واسطه یې کلونه پخوا اندلس د مسلمانانو لاسونو ته ورغلی و.

ځوانانو او علماؤو د هغه څه تعلیم او تعلم پرېښودی و، چې اندلس یې پرې خپل کړی و! د خلکو له زړونو څخه د هغه څه مینه او محبت وتلی و، چې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله يې دوی د اندلس په خاوره واکمن شوي وو، ځوانان يې د دوی غلامان او پېغلې يې د دوی وينځې وې!

د اندلس د پرله پسې ښارونو د لاسه ورکولو ستر لامل د هغه څه پرېښودل و، چې له امله يې طارق بن زياد (رحمه الله) او موسی بن نصير (رحمه الله) د اندلس پرله پسې ښارونه نيول!

خبره نه اوږدوم، جهاد يادوم! د جهاد پرېښودل او د علماؤو خپل مسؤليت نه ادا کول هغه څه وو، چې له امله يې اندلس د مسلمانانو له لاسه ووت. په اندلس کې د سقوط علامې له هغې ورځې راښکاره شوې، له کومې ورځې چې د اندلس علماؤو په فروعي مسائلو په خپلو منځونو کې بحثونه او مناظرې پيل کړې.

لاسونه بايد چېرته کېښودل شي، امين په جهر وشي او که په پټه؟ رفع اليدين وشي او که نه؟ د لومړي تکبير وروسته بايد لاسونه تر اوږو پورته شي، که تر غوږو؟ او داسې نور... دا ټول هغه څه وو، چې اندلس يې له بربادۍ سره مخ او په اندلس کې يې د اسلام اته سوه کلن ځلاند او رپاند بيرغ رانسکور کړ.

د اندلس علماء په مباحاتو او مستحباتو کې اخته شول او اصلي هدف ترې پاتې شو، د دې يادول اړين نه بولم، چې دوی دغه کار په خپله خوښه کړی و او که د چا په لمسون يې کړی و، بلکې هر څه چې وو، په اندلس کې يې د اسلام اته سوه کلن لمر ډوب کړ.

بل داچې په اندلس کې د واک په سر شخړې رامنځته شوې، هر يو غوښتل چې د واک په ګدۍ کېني، تر دې چې تر واکه رسېدو پورې به يې له صلبيانو څخه په مرسته اخيستو کې هم شرم نه کاوه.

بل عمده لامل داو چې يهودانو او نصرانيانو اندلس کې داسې خلک پيدا کړل، چې دوی ته به يې کار کاوه او د همدغو کسانو په وسيله يې اندلس په څو برخو ووېشه، تجزيه يې کړ او په يو اندلس کې يې څو دولتونه جوړ کړل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له امله يې يو پر بل اعتبار او اعتماد له منځه ولاړ او د خلکو له زړونو
څخه اسلامي مينه ووتله
زه په ډېر افسوس سره وايم چې د بې اتفاقۍ دغه توره او ړنده سېلۍ که څه
هم کلونه پخوا په لوی افغانستان کې را الوتلې ده، خو حالاتو ته په کتو سره
په د دغې سېلۍ راوړونکي او ملا تړ کوونکي په افغانستان کې داسې نه
هېرېدونکي او نه جبرانېدونکي پېښنه رامنځته کړي، لکه څنګه چې په
اندلس کې رامنتځه شوې وه.
غرب د يو څو بې ضميره او بې احساسه افغانانو په اوږو ناست راغلی او د
بې وزله او مظلومو افغانانو له بې وسۍ او سپېڅلې مسلمانۍ څخه په ګټه
اخيستو خپل شوم پلانونه د همدغو بې وژدانو په مرسته عملي کوي، دا
هغه کسان دي، چې واک ته د رسېدو لپاره له هر څه تېر دي
له بله پلوه د افغانستان محترمو علماؤو هم په خپلو خولو لاس ايښی او له
حق ويلو يې خپلې خولې منعې کړې دي، د افغانستان علماء هم نن سبا په
هغو مسائلو کې بوخت دي، چې له امله يې اندلس له سقوط سره مخ شوی و،
په دوی د يو کشر ورور په حيث غږ کوم، وړاندې له دې چې د اندلس تاريخ
په لوی افغانستان کې تکرار شي، له دغو وړو وړو مسائلو تېر شئ، څکه دا
د ښمن چال او فريب دی، چې د وخت علماء يې په دې مسائلو بوخت کړي او
دوی په اندلس کې کامياب شوی پلان په لوی افغانستان کې تطبيقوي
د وخت علماؤو ! حالاتو ته په کتو (په افغانستان کې) تش په نامه اسلام هم
په ړنګېدو دی، الله مکړه که دغه تاريخ تکرار شي، ذمه وار به يې تاسو
ياست !.
وړاندې له دې چې د ابو عبدالله په څېر راته مينديې همغه پېغور راکړي، لکه
د ابوعبدالله مور چې ابوعبدالله ته ورکړی و، يعنې چې په مېړانه مو له دين
څخه دفاع ونه شوه کړای، نو اوس پرې د ښځو په څېر اوښکې مه تويوئ !
ابو عبدالله د مور دا خبره چې خپل زوی ابوعبدالله ته يې کړې وه، چې له
غرناطې څخه دې د سړيو په شان دفاع ونه کړه ! اوس پرې د ښځو په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژاړه، یواځې خپل زوی ته پیغور نه و، بلکې مونږ او تاسو او د نړۍ هر مسلمان او هر ځوان ته یو ستر نصحیت دی، متې به وهو او په پوره مېړانه د نړۍ په هر کونج کې له خپل محمدي (صلی الله علیه وسلم) دین څخه دفاع وکړو.

په پای کې په ټولو مسلمانانو او په ځانګړې توګه ځوانانو باندې غږ کوم، چې دغه کتاب خامخا ولولئ او له خپل زرین تاریخ څخه ځان خبر کړئ.

یو وخت و چې د ځمکې په سر راج مې غړېده
ځلانده اسلامي نوراني تاج مـــــې ځلـېده

(کامران هجومي برووال)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی درس

نحمده و نستعينه و نستغفره و نومن به و نتوكل عليه و نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا، من يهد الله فلا مضل له و من يضلل فلا هادي له و اشهد ان لا اله الا الله وحد لا شريک له و اشهد ان محمد عبده و رسوله، اما بعد:

زمونږ دغه موضوع چې غواړو بحث پرې وکړو، د اسلامي تاريخ د ډېرو مهمو موضوعاتوله جملې څخه ده، چې هغه د اندلس اسلامي تاريخ دی او زمونږ د بحث د دغې مجموعې نوم ((اندلس له فتحې څخه تر سقوطه)) دی.

کېدای شي ځينې خلک پوښتنه وکړي، چې ولې بايد د اندلس تاريخ مطالعه کړو؟ زيات خلک مسلمانان ملامتوي او وايي چې تاسې په هغه څه خپګان کوئ او ژاړئ، چې تېر شوي دي، هر څه چې تېر شول، هغه هسې هم تېر شول، مونږ په اوسنۍ زمانه کې ژوند کوو، بايد اينده وخت ته سوچ وکړو، ولې حقيقت د دې برعکس دی، ځکه که مونږ قرانکريم ته وګورو، نو د هغه درېيمه برخه پخوانۍ کيسې دي او دغه کيسې الله جل جلالهُ په قرانکريم کې د خپل مخلوق د عبرت او تربيې لپاره بيان کړې دي، چې پدې کې د نېکو خلکو کيسې، د بدو خلکو کيسې، د انبياوو کيسې او د هغوی د پيروانو کيسې بيان شوې دي او همدارنګه دهغو خلکو کيسې هم بيان شوې دي، چې د الله جل جلالهُ له لارې څخه خارج شوي دي او دا چې څنګه الله جل جلالهُ دغه خلک د خپلو اعمالو په سزا ورسول او د دوی خاتمه څنګه وه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرانکريم په حقيقت کې يو داسې کتاب دی، چې د ژوند لاره بيانوي او په دې باره کې زيات ايتونه موجود دي، چې مسلمانان نبي لارې ته رابلي، لکه الله جل جلاله چې فرمايي:

(فَٱقۡصُصِ ٱلۡقَصَصَ لَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ) (الاعراف ۱۷۶)

ژباړه: نو بيان کړه دوی ته دغه کيسې، د دې لپاره چې دوی فکر وکړي بل ځای کې الله تعالی فرمايي:

[لَقَدۡ كَانَ فِي قَصَصِهِمۡ عِبۡرَةٞ لِّأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِۗ] (يوسف ۱۱۱)

ژباړه: خامخا شته په کيسه د دوی (يوسف (عليه السلام) او نورو انبياوو) کې عبرت د عقل خاوندانو لپاره.

الله تعالی (جل جلاله) عبرت يوې معينې طايفې ته خاص کړی، چې فرمايي: (لا ولی الالباب) يعنې هغو کسانو ته چې عقل او پوهه ولري، په همدې شکل کله چې کيسه په عام شکل وايو، هغه که دقرانکريم کيسې وي که اسلامي تاريخ وي او يا غير اسلامي تاريخ وي، د هغې په پوهېدو کې بايد فکر او سوچ وکړو او د هغې شا او خوا ته بايد نظر وکړو، تر څو دهغې څخه درس واخلو، چې دلته هم داندلس د تاريخ دبيانولو څخه زمونږ هدف دخلکو داحساساتو راپارول نه دي او نه هم په تېرو تمدنونو باندې ژړا او خپګان دی، بلکې زمونږ هدف ترې دا دی چې خلک ترې درس او عبرت واخلي، همدارنګه داسې يوه توقع ده چې د اسلامي اندلس د تاريخ په باره کې يو څه وليکو، کېداې شي چې ټولې پېښې او دهغې تفصيلات په دې خور،وور بحث کې را يو ځای نه شم کړای، خو بيا هم د الله تعالی (جل جلاله) په مرسته او کومک په دې لاره کې قدم ږدم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحث په شروع کې د تاریخ د صحیح او دقیق تحلیل لپاره کوښښ کوو، تر څو زیاتې صفحې لیرې کړو او هغه پېښې را واخلو، چې د کلونو په اوږدو کې د خلکو له نظره لویدلې دي او هغه څه چې زیاتره دا کوښښ کوي، چې هغه پټ کړي، دلته یې ښکاره کوو، همدارنګه هغه څه چې خلکو ورته درواغ ویلي، په داسې حال کې چې هغه رښتیا دي او هغه څه چې خلکو ورته رښتیا ویلي، په داسې حال کې چې هغه درواغ دي، روښانه کړم، ولې چې زیاتو خلکو کوښښ کړی، چې اسلامي تاریخ ګډوډ کړي، چې دا یو لوی جرم دی او باید مسلمانان ترې وي.

په ابتداء کې باید په سنن الله جل جلالهُ باندې وپوهېږو، چې الله تعالی ثابت سنن او قوانین لري، هیڅ تغیر او تبدیل پکې نه شي راتلای، لکه څرنګه چې فرمایي:

[فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلاً‌ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَحۡوِيلاً]

(فاطر: ۴۳)

ژباړه: نو ته به هېڅکله د الله په کړنلاره کې څه بدلون ونه مومې او ته به هېڅکله ونه وینې چې د الله جل جلالهُ کړنلاره، د هغه له ټاکلې لارې نه کوم ځواک واړولای شي.

ښکاره شوه چې د الله تعالی (جل جلاله) قوانین ثابت دي او تغیر پکې نه شي راتلای، لکه اوبه چې په سل درجو د سانتي ګرید کې په جوش راځي، نو تر قیامته به په همدې درجه کې په جوش راځي او که نن اوبه په دیرشو درجو کې په جوش راشي او سبا په پنځوس درجو کې په جوش راشي، نو بیا د انسان ژوند په دې حالت کې استقامت نه شي کولای، ځکه چې یوه ورځ د بلې سره فرق لري، خو بعضې استثناءات

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم موجود دي، لكه اور چې مهمترين خاصيت يې سوځول دي، خو ابراهيم (عليه السلام) يې ونه سوځاوه، چې دا يوه استثناء وه او يو پوه او هوښيار مسلمان په استثناءاتو باندې متكي نه وي، بلكې په ثابتو قواعدو باندې متكي وي.

نو ايا يو مسلمان كولاى شي، چې د استثناء پر بناء خپل لاس اور ته وراندې كړي؟ او ووايي چې ابراهيم (عليه السلام) اور نه دى سوځولى، نو ما به هم نه سوځوي؟ بلكې دا په هيڅ صورت جائز نده، همدارنګه كه څوک نور څه په نظر كې نيسي، هم كولاى شي، لكه انسان او حيوان نه شي كولاى چې په عمومي ډول، له اوبو او خوراک څخه پرته ژوند ترسره كړي، چې دا هم د الله تعالى (جل جلاله) يو ثابت قانون دى او تغير نه كوي، نو كه يو څوک ووايي چې زه بغير د خوراک او اوبو څخه ژوند كوم، نو شوني نه ده.

په همدې ډول الله تعالى (جل جلاله) انسانانو ته د فساد څخه د اصلاح لور ته او د اصلاح څخه دفساد لور ته، د تللو لپاره ثابت قوانين رالېږلي دي، چې هيڅ تغير او تبديل پكې نه شي راتلاى، نو كه چا په همدې قوانينو عمل وكړ، خاتمه به يې د الهي قوانينو مطابق وي او دغه كس به كامياب وي.

كله چې مونږ تاريخ لولو او صفحې يې اړوو، نو ګورو چې تاريخ په عجيبه شكل سره تكرارېږي، په دې معنى چې مونږ كله تاريخ لولو، داسې زمونږ ذهن ته راځي چې زر كاله پخوانۍ پېښې يا دهغې څخه هم پخوانۍ پېښې اوس تكرارېږي، يواځې نومونه تغير كوي او پېښې همغه پخوانۍ دي. مطلب دا، كله چې مونږ تاريخ لولو داسې مثال لري چې اينده وخت د ټولو پېښو سره لولو، لكه څرنګه چې د الله تعالى (جل جلاله) قوانين ثابت دي او كوم تغير پكې نه شي راتلاى او

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه الله تعالی (جل جلاله) دا هم بیان کړي دي چې څوک په کومه لاره ځي او دهغې عاقبت څه دی؟ نو عقل مند او هوښیار مسلمان هغه څوک دی! چې خپلې پخوانۍ خطاګانې تکرار نه کړي او دهغو کارونو څخه ډډه وکړي، کوم چې د هغوی د تباهۍ باعث شوي دي او هغه کارونه تر سره کړي، چې په کومو باندې هغوی کامیابۍ ته رسېدلي دي او همدارنګه دهغو کسانو په لاره باندې روان نه شي، چې د الله تعالی (جل جلاله) دقوانینو سره په ټکر کې وو.

مونږ ولې د اندلس تاریخ مطالعه کوو؟

د اندلس تاریخ ځکه مطالعه کوو، چې د اندلس تاریخ د اتو سوو کلونو څخه زیات، یو اسلامي تاریخ دی.

د ۹۲ هـ څخه تر ۸۹۷ هـ کال پورې، یعنې اته سوه پینځه کاله داندلس تاریخ یو اسلامي تاریخ دی، نو دا به عجیبه وي، چې مسلمانان په دغه اسلامي تاریخ، چې د اته سوه کلونو څخه یې زیات دوام کړی؛ پوه نه شي. او بله دا چې داندلس تاریخ زیاتې تاریخي دورې لیدلي دي او ډېرې تاریخي دورې پکې ښکته پورته شویدي، نو د الله تعالی (جل جلاله) قانون په اندلس کې ښکاره دی، ځکه چې په اندلس کې زیات خلک لوړو پوړیو ته رسېدلي او زیاتو خلکو پکې سقوط او شکست خوړلی، د اندلس په تاریخ کې قسم،قسم خلک تېر شوي دي، چې په هغوی کې زړور مجاهدین، ډارن او ویریدونکي خلک، د خپل ځان او وطن سره امانتداره او د خپل ځان او وطن سره خیانت کوونکي هم پکې تېر شوي دي، نو بې له شکه د دغه تاریخ لوستل دمسلمانانو لپاره ډېر ګټور دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس وګورئ چې څو نفرو د برباط د درې په باره کې اوریدلي دي، په داسې حال کې چې هغه د اسلام د جنګونو څخه یو ډېر مهم جنګ دی، چې په هغه کې اندلس فتحه شو او دغه جنګ د یرموک او قادسیې د جنګ سره مشابهت لري او ایا د طارق ابن زیاد (رحمه الله) له خوا د کښتیو سوځول حقیقت لري او که هسې یوه خیالي خبره ده؟ زیات خلک د دې کیسې په حقیقت او تفصیلاتو باندې نه پوهېږي ، عبدالرحمن الداخل (رحمه الله) څوک دی؟ او د تاریخ څومره پوهان هغه پېژني؟ په داسې حال کې چې زیاتره مؤرخین وایي چې که عبدالرحمن الداخل (رحمه الله) نه وای، نو اسلام به په هماغه زمانه په اندلس کې په کُلي شکل ختم شوی وای او عبدالرحمن ناصر (رحمه الله) څوک دی؟ هغه په منځنیو پېړیو کې د اروپا د لویو پاچاهانو له جملې څخه دی، هغه څنګه دغې درجې ته ورسېد؟ او څنګه په خپل وخت کې د نړۍ د لویو قدرتمندو څخه ګرځېدلی ؤ؟ د ذلاقه جنګ سر لښکر یوسف ابن تاشفین (رحمه الله) څرنګه نشأت وکړ او په څه ډول یې خلک د جهاد د زندګۍ سره اشنا کړل او څرنګه یې د مسلمانانو د حاکمیت ساحه پراخه کړه؟ د ابوبکر ابن عمر لمتونی (رحمه الله) نوم چا اوریدلی دی؟ دا هغه مجاهد دی چې په کوښښ سره یې د (۱۵) څخه زیات افریقایي هېوادونه د اسلام په مبارک دین کې داخل شول.

ابو یوسف یعقوب المنصور څوک پېژني؟ دی د ارک د جنګ قوماندان دی، چې په دې جنګ کې د عیسایانو زیاتې قلعه ګانې ورانې شوې او لویه فتحه الله جل جلالهُ د مسلمانانو په نصیب کړه.

د موحدینو د دولت په اړه او دا چې دغه دولت څرنګه سر اوچت کړ، څوک پوهېږي؟ د قرطبې د مسجد نوم چا اوریدلی دی؟ هغه چې د نړۍ یولوی مسجد ؤ او په کلیسا بدل شو او تر ننه پورې په هماغه حالت

(c) ketabton.com: The Digital Library

باقي پاتې دی، د اشبیلي د مسجد په اړه چا اوریدلي دي؟ د قرطبي دپوهنتون او د امویه کتابخانې نوم چا اوریدلی دی؟ د الزهره دمانۍ او دالزهره دښار نوم چا اوریدلی دی؟ او دالحمراء د مانۍ نوم چې تر اوسه پورې په هسپانیا کې د سیاحت له نظره ډېر غوره ځای حسابېږي او مسلمانان او غیر مسلمانان یې د لیدو لپاره ورځي، چا اوریدلی دی؟ د العقاب د جنګ په باره کې مو څه اوریدلي دي؟ چې په هغه کې مسلمانان سره د دې چې د تعداد په لحاظ سره ډېر زیات وو، خو د لوی شکست سره مخ شول. بالکل داسې لکه د حُنین جنګ چې د تېر څخه را ګرځېدلی وي او دالعقاب په جنګ کې بیا تکرار شوی وي، تاریخ پوهانو لیکلي چې د دغه جنګ څخه وروسته په اندلس کې یو نېک مسلمان هم دجهاد لپاره نه تر سترګو کېده، ځکه چې پدې جنګ کې د اتیازرو څخه زیات مسلمانان شهیدان شول.

اندلس څرنګه سقوط وکړ او د سقوط عوامل یې څه وو؟ او که چېرته هغه عوامل بیا تکرار شي، بیا هم د مسلمانانو د سقوط باعث ګرځي، کله چې په اندلس کې د اسلام لمر غروب وکړ، نو د همدې سره په یو وخت کې د اسلام ځلانده لمر په قسطنطینیه او شرقي اروپا کې راوخوت.

دبلنسیې فاجعه څه ده او څنګه پکې اتیازره مسلمانان په یوه ورځ په قتل ورسېدل؟ د اوبدې فاجعه څه ده؟ او د بربشتر فاجعه څه ده او په څه ډول پکې څلویښت زره مسلمانان په یوه ورځ کې قتل شول؟ او همدارنګه د بربشتر په فاجعه کې په څه ډول اویا زره مسلمانې پیغلې بندیانې شوي؟ دغه ټول حالات په اندلس کې تېر شوي دي چې اوس په همغه قسم حالات په بوسنیا، هرزه ګونیا او نورو اسلامي هېوادونو کې ګورو، چې تکرارېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اندلس اته سوه کلن تاریخ یوه حقیقي سرمایه ده، چې د علم، تجربو او عبرتونو څخه ډکه ده، داچې د ټولو پېښو بیانول دلته ممکن ندي، نو د زیاتو معلوماتو د حاصلولو لپاره ضروري ده، چې نوره پلټنه وشي او د اسلامي اندلس اته سوه کلن تاریخ چې د اسلامي خوارلس سوه کلن تاریخ یوه برخه ده، په صحیح ډول مطالعه شي، تر څو په هغه څه چې باید ترسره شي او په هغه څه چې باید ترې ځان وساتل شي، پوه شو.

د اندلس له فتحې څخه تر سقوط پورې یعنې له ۹۲ هـ = ۷۱۱ م څخه تر ۸۹۷ هـ =۱۴۹۲ م پورې د اندلس ټول اسلامي تاریخ له داسې پېښو څخه ډک دی، چې دهغې په اړه دانسان ذهن ته ډېر سوالونه راځي، کوښښ کوو تر څو دغو سوالونو ته ځوابونه پیدا کړو.

سوال دا دی چې ولې مسلمانانو خپلې تورې تر ملا وتړلې او د اندلس د فتحې په نیت د هغه هېواد طرف ته روان شول؟ په داسې حال کې چې په هغه وخت کې اندلس یو خپلواک هېواد ؤ، چې د نصاراوو تر حاکمیت لاندې ؤ او مسلمانان یې په ګاونډ کې پراته وو، نو بیا ولې مسلمانانو تورې راوویستې او د هغه هېواد په طرف روان شول؟ او خپل درې ګونې شرطونه چې عبارت له اسلام، جزیه او یا جنګ څخه دی هغوی ته وړاندې کړل؟ چې دغه عمل د اوسني بین المللي قانون له مخې د یو مستقل هېواد په حدودو باندې تېری دی.

د دغه سوال څخه زیات خلک ډېره بې اساسه او د حقیقت څخه لیرې نتیجه اخلي او وايي چې اسلام دتورې په زور خپور شوی دی، خصوصا د سیکولریزم د طریقې پیروان دغه خبره زیاته یادوي.

همدارنګه الله تعالی په خپل عظیم کلام قران عظیم الشان کې فرمایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

[لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ] (البقره ۲۵۶)

ژباړه: په دين کې جبر نشته، په تحقيق سره ښکاره شوې ده، سمه لاره (دايمان) له گمراهۍ (کفر) څخه

نو سوال باقي پاتې شو، چې ولې بيا مسلمانان د توري په زور د هغه ځای د فتحې په نيت لاړل؟ پداسې حال کې چې الله تعالی فرمايي، چې په دين کې جبر نشته، د دې مسئلې د روښانتيا لپاره بايد ووايو چې په اسلام کې دوه قسمه جهاد دی، يو د دفع جهاد دی او بل د طلب يا د دعوت د خپريدو جهاد دی، اول قسم جهاد يعنې د دفع جهاد د خپل وطن او خاورې څخه د دفاع په خاطر صورت نيسي، چې دغه قسم جهاد مسلمانان او غير مسلمانان ټول مني، ولې دوهم قسم جهاد چې زيات خلک پرې نه پوهېږي، هغه د طلب يا د دعوت د نشريدو جهاد دی.

نو اسلام چې د الله تعالی اخرنی دين دی او قرانکريم د الله تعالی (جل جلاله) وروستی کتاب دی او الله تعالی (جل جلاله) اسلامي امت د دغه دين په خپرولو او خلکو ته د دغه دين په تعليم ورکولو مکلف کړی دی او غير اسلامي حکومت حتماً دا کوښښ کوي، چې د هغوی د هېواد خلکو ته دغه دين ونه رسيږي، نو پدې خاطر الله جل جلالهُ د مسلمانانو لپاره مشروع کړې ده، تر څو توري ته لاس کړي او که نه نو د هغو خلکو مسؤل او غمخوار څوک دی، چې کله پيدا شي نو دا تعليم ورکول کېږي چې عيسی (عليه السلام) خدای دی ؟ (العياذ بالله) او د هغو کسانو مسؤل څوک دی، چې کله پيدا شي، نو ورته ويل کېږي چې غوا ستا اله او معبود دی؟ (العياذ بالله) او څوک د هغو کسانو په اړه فکر کوي، چې کله پيدا شي، نو ورته ويل کېږي چې د عدم څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیدا شوی دی؟ نو څوک دي غیر د مسلمانانو څخه چې دغه خلک وپوهوي؟ الله تعالی(جل جلاله) حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) د اخرني نبي په حیث رالیږلی دی او دهغه (صلی الله علیه وسلم) څخه وروسته نور انبیاء نه راځي، نو څوک دی چې په دې ګمراهانو باندې شاهدي ووایي؟ پرته له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د امت څخه چې په دې اړه الله تعالی فرمایي:

[وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ] (البقره ۱۴۳)

ژباړه: او تاسو مې مختاره ډله وګرځولئ، تر څو په خلکو باندې ګواه واوسېږئ او رسول ستاسو ګواه شي.

د اسلامي امت اهمیت ګواهي او شهادت دی، چې الله تعالی (جل جلاله) ته به وایي: ای الله (جل جلاله) مونږ د دوی خواته لاړو او ستا د دین تعلیم مو ورته ورکړ او ستا په لاره کې مو جهاد وکړ، خو دوی انکار وکړ او دغه شاهدي به یواځې اسلامي امت ورکوي.

طبعي ده چې کله مسلمانان غواړي د اسلام دعوت نورو امتونو ته ورسوي، نو داسې خلک حتماً پیداکېږي، چې د دوی په لاره کې دیوال شي، ځکه چې دغه خلک حاکمان دي او دوی ته دا ګټوره ده چې خلک دغیر الله عبارت کوي، ځکه کله چې د الله تعالی (جل جلاله) شریعت حاکم شي نو بیا حاکمیت د دوی د لاسونو څخه ووځي او د الله تعالی (جل جلاله) حاکمیت منل کېږي.

دا په داسې حال کې ده چې دوی داسې نه غواړي، نو ځکه د خپلو لښکرو او تورو سره د مسلمانانو په مقابل کې ودرېږي، نو په مسلمانانو باندې هم لازمه ده چې د خپلو لښکرو او تورو سره د هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقابل کې ودریږي، تر څو د الله تعالی کلام د ټولو غوږونو ته ورسیږي.

مسلمانان لکه څرنګه چې تربیه شوي دي، دعامو خلکو په مقابل کې جنګ نه کوي، لکه څنګه چې عمر (رضی الله عنه) خپل فاتح لښکر ته فرمايلي وو(له الله (جل جلاله) څخه وویریږئ، د عامو خلکو سره جنګ مه کوئ او دهقانان مه وژنئ، څکه چې هغوی مغلوب دي او همدارنګه غیر د هغو کسانو څخه چې ستاسو سره جنګ کوي، نور هیڅ چا سره جنګ مه کوئ.

مسلمانان د یو وړوکي ناحقه اذیت څخه هم پرهیز کوي او د کوچنیانو، ښځو، بوډاګانو او هغو خلکو سره چې په عبادتخانو کې ناست وي، جنګ نه کوي، بلکې د هغو قوي خلکو سره هم مسلمانان جنګ نه کوي، کوم چې له مسلمانانو سره جنګ نه کوي، بلکې یواځې او یواځې د هغو خلکو سره جنګ کوي، څوک چې مسلمانانو سره جنګ کوي او د هغو بادشاهانو سره چې خلک یې خپل غلامان ګرځولي، مسلمانان جنګ کوي.

ولې دعوت د لښکر سره تړلی دی؟

دلته پوښته کوونکی پوښته کوي، که دغه حاکمان مسلمانانو ته اجازه ورکړي، تر څو د هغوی هېوادو ته د الله تعالی د لارې د دعوت لپاره لاړ شي او خلکو ته دعوت وکړي، بیا خلک خپلې خوښې ته پریږدي، که هره لاره خپلوي! دلته د مسلمانانو موقف څه دی؟ ولې خلک پرته د لښکر کشۍ څخه اسلام ته نه دعوت کوي او ولې په اندلس او روم کې دوی داسې کار ونه کړ؟ ایا په اندونیزیا ،مالیزیا او فلپاین کې اسلام بغیر د تورې څخه د تجارت په اساس خپور نه شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقیقت کې په دغو پورته هېوادو کې چې اسلام د تجارت په واسطه خپور شوی دا یوه استثناء ده، ځکه که تاریخ ته وګورو، نو په زیاتو هېوادونو کې اسلام د لښکرکشۍ په واسطه خپور شوی دی، لکه په فارسي امپراطورۍ کې چې په هغې کې عراق، ایران، افغانستان، پاکستان او د شوروي اتحاد ۱۵ یا ۱۲ دولتونه شامل وو، اسلام د لښکر کشۍ جهاد او سختو جنګونو په واسطه خپور شوی دی، همدارنګه د روم دولت او د شام په هېواد کې هم اسلام د جهاد په واسطه خپور شوی دی.

د قسطنطینې فتحه هم د چا څخه پټه نده او همدارنګه د شرقي اروپا هېوادونه لکه بلغاریا، رومانیا، یونان، مجارستان، چکوسلواکیا، د استرلیا ځینې برخې، یوګوسلاویا، قبرص او مالتا د عثماني خلافت په زمانه کې د فی سبیل الله جهاد په واسطه فتحه شول او د اسلام مبارک دین پکې خپور شو او تر ډېرې مودې پورې پکې د اسلام مبارک دین ژوندی ؤ، خو د وخت په تېرېدو سره پکې اسلام ختم شو.

همدارنګه د افریقا هېوادونه هم د في سبیل الله جهاد په واسطه فتحه شول او په هغې کې اسلام خپور شو؛ خو وروسته په استثنایي ډول د اندونیزیا او مالیزیا په هېوادونو کې اسلام د تجارت په واسطه خپور شو؛ ځکه په حقیقت کې هغه بادشاهان چې په خلکو حکومت کوي، هېڅکله مسلمانانو ته اجازه نه ورکوي چې د دوی د هېواد خلکو ته دعوت ورکړي؛ پدې خاطر الله تعالی (جل جلاله) جهاد مشروع وګرځاوه او د الله تعالی (جل جلاله) دا سنت به تر قیامته پورې جاري وي.

ځینې خلک وایي چې په غرب کې د دعوت لپاره ازادي شته، یعنې مسلمانان کولای شي چې هلته ولاړ شي او خلک د اسلام مبارک دین

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته دعوت کړي او مسلمانان په پوره ازادۍ سره دا کار کولای شي، چې امریکا، انګلستان او فرانسې ته ولاړ شي او خلکو ته د اسلام دعوت په پوره ازادۍ سره ورکړي، خو لکه څنګه چې دوی فکر کوي، په حقیقت کې داسې نده، څکه غربیانو دغه اجازه په بې خبرۍ سره نده ورکړې، بلکې په پوره باخبرۍ سره هغوی دغه کار کړی دی، څکه هغوی پدې پوهېږي چې مسلمانان په دغو هېوادونو کې تر اوسه پورې دقدرت هغه درجې ته ندي رسېدلي، چې د دغو هېوادونو سیاست تر خپل تاثیر لاندې راوړي او هر کله چې غربیان پدې باندې وپوهېدل چې مسلمانان داسې حالت ته رسېدلي دي، چې د نوموړیو هېوادونو په سیاست باندې تاثیرات وارېدولای شي، نو بیا به هېڅکله دغه ازادي چې اوس یې مسلمانانو ته ورکړې ده باقي پاتې نه شي، په هماغه وخت کې به له منځه ولاړه شي او په خپلو هېوادونو کې به د اسلام دعوت ته هېڅکله اجازه ورنه کړي، بلکې په خپل ټول قوت سره به د هغوی په مقابل کې ودرېږي. غربیان د خپلو ممالکو د حدودو څخه بهر، نورو ممالکو ته اجازه نه ورکوي چې د هغوی په ملکونو کې دې اسلامي حکومت قایم شي.

دمثال په ډول سوډان چې تقریباً یو ضعیف هېواد دی، کله چې د دغه هېواد په ځینو ولایاتو کې د اسلامي شریعت د تطبیق اعلان وشو، نو ټوله نړۍ یې پر ضد راپاڅېدله او امریکا چې د غربي هېوادونو په رأس کې واقع ده، د سوډان د خرطوم په ښار کې یې د دواګانو د جوړېدو کارخانه پدې باندې متهمه کړه، چې پدې کارخانه کې کیمیاوي مواد جوړېږي، نو پدې بهانه یې هغه کارخانه بمبار کړه.

همدارنګه د فرانسې هېواد چې یو ازاد او متمدن هېواد دی، په ښکاره ډول په خپل هېواد کې د اسلامي دعوت د مخنیوي کوښښ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، ځکه کله چې په دغه هېواد کې ورېږ نجونې ښوونځي ته په حجاب کې ځي، نو هغوی ښوونځي ته نه پرېږدي او کومې نجونې چې په بې شرمه او بې حيا لباس کې ښوونځي ته ځي، د هغوی استقبال کوي او هېڅ مشکل ورته نه وي، چې دا په ښکاره ډول د اسلامي دعوت مخنيوی دی، پداسې حال کې چې ښه پوهېږي چې اسلامي مفکوره د انساني روغ فطرت سره برابره ده او ډېر په اسانۍ سره خپرېږي، نو ځکه يې د خپريدو څخه مخنيوی کوي؛ چې دغه پېښه ټولو ته معلومه ده.

همدارنګه څو کاله مخکې د امريکا کانګرس پدې لټه کې و، چې داسې يو قانون په تصويب ورسوي، چې هر څوک د امريکا امنيت ته ضرر ورسوي، بغير د دليل څخه هغه ونيسي او قيد يې کړي، پداسې حال کې چې دا د همغوی په وړاندې هم يو غير قانوني امر دی، ځکه! کله چې د چا په جرم باندې ښکاره دليل نه وي، د هغه ازادي بايد سلب نه شي.

خو داسې دلايل شته چې اشاره کوي، کېدای شي په اينده کې دغه قانون په تصويب شي، تر څو پدې صورت کې دوی وتوانېږي چې د اسلامي دعوت مخه ونيسي او دا کار د امريکا د امنيت لپاره د اخلال سبب وګڼي.

نو دغه ممالک په هېڅ صورت کې د دې اجازه نه ورکوي، چې داعيان لاړ شي او خلک د الله تعالی لارې ته راوبلي، نو پدې خاطر لښکر ته ضرورت پېښېږي، تر څو هغو هېوادونو ته ولاړ شي، جهاد وکړي او هغه هېوادونه تر خپل کنټرول او حاکميت لاندې راوړي، تر څو د اسلام د دعوت لپاره لاره هواره شي او که چېرته فرض کړو، چې يو هېواد به مسلمانانو ته د دعوت اجازه ورکړي، خو د هغې په مقابل کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زرګونو بې حيا فلمونه او په زرګونو د عيسايت د تبليغ كتابونه چ
پكې ليكل شوي، چې عيسى (عليه السلام) خداى دى (العياذ بالله
نشروي او د خلكو د عقايدو د خرابوالى كوښښ كوي، نو په دې
صورت كې به اسلامي دعوت څنګه بريالى شي؟ نو پدې خاطر
ضروري ده، تر څو لومړى هغه هېوادونه د لښكر او جهاد په واسطه د
مسلمانانو تر كنټرول لاندې راوستل شي او بيا وروسته خلكو ته د
اسلام دعوت وشي، نو بيا مؤثر واقع كېږي.

د اندلس د فتحې زمانه

اندلس په كومه زمانه كې فتحه شو؟ دا يو مهم سوال دى، ځكه پدې
باندې بايد وپوهېږو چې د اندلس فتحه د كوم خليفه په زمانه كې شوې
ده.

د اندلس فتحه په ۹۲ هـ كال كې چې د وليد ابن عبدالملك (رحمه الله)
د خلافت زمانه وه، يعنې د امويانو د خلافت زمانه وه سرته ورسېده.
وليد ابن عبدالملك اموي (رحمه الله) په ۸۶ هـ چې د ۷۰۵ م سره سمون
خوري خليفه شو او په ۹۶ هـ=۷۱۵ م كې وفات شو، نو پدې حساب سره
ويلاى شو چې د اندلس فتحه د وليد ابن عبدالملك (رحمه الله)
د خلافت په نيمايي كې سرته ورسېده او دغه تاريخ مونږ په اموي
دولت باندې د بحث لپاره د اسلام تاريخ ته بيايي، ځكه د هغوى په
باره كې خلكو زيات دروغ ويلي او غلطې پېښې يې په هغوى پورې
تړلي دي او ويلي يې دي چې اسلامي تاريخ يوازې د ابوبكر (رضى الله
عنه) او عمر (رضى الله عنه) په زمانه كې وجود درلود او حتى د
ابوبكر (رضى الله عنه) او عمر (رضى الله عنه) په تاريخ باندې يې هم
سره د ټولو فضيلتونو او خوبيانو بدې ويناوې كړې دي، چې د دغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو هدف د هیڅ چا څخه هم پټ ندی، ځکه دغه خلک اراده لري، چې اسلامي تاریخ په صحیح ډول د خلکو اذهانو ته ونه رسیږي، نو ایا که چیرته د هغوی یعنې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) زمانې ته د نږدې کسانو شان پدې قسم وای او یا د بني امیه او بني عباس شان پدې قسم واي، لکه څنګه چې بعضو خلکو بیان کړی دی، نو هغوی بیا کولای شوای چې دومره عظیم فتوحات سرته ورسوي؟ نه داسې نده، لکه څنګه چې ځینو خلکو د حقیقت او واقعیت څخه لیرې خبرې کړې دي، بلکې د هغوی هدف یواځې او یواځې دا ؤ، چې د الله تعالی (جل جلاله) پیغام ټولو خلکو ته ورسوي لکه چې الله تعالی (جل جلاله) پدې مبارک ایت کې فرمایي:

[يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔواْ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَـٰفِرُونَ] (التوبه ۳۲)

ژباړه: اراده لري (کتابیان) دا چې مړ کړي نور (شریعت) د الله جل جلالهُ په خپلو خولو او منع راوړي (نه خوښوي) الله جل جلالهُ خو پوره کوي نور (شریعت) خپل او اګر که کافران د اکار بد ګڼي.

زمونږ او د هغوی جنګونه

ځیني داسې خلک هم شته چې وایي: اوسنۍ زمانه د فتوحاتو او عسکري جنګونو زمانه نده، بلکې اوسنۍ زمانه د سولې، سیاست او مصلحت لرونکو مذاکراتو زمانه ده، خو حقیقت داسې ندی، ځکه مونږ ګورو چې نظامي جنګونه په ټولو زمانو کې په جریان کې دي، خو سره د دې هم هغوی مسلمانان د خپلو پخوانیو فتحو په اساس چې په افریقا، فارس، اندلس او نورو ځایو کې یې سرته رسولي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملامتوي، ولې اسرائيل سره د ټولو جناياتو چې په فسلطين کې يې تر سره کوي، همدارنګه چې په ۱۹۶۷ م کې يې په مصر او سوريه کې تر سره کړل او همدارنګه چې د ۱۸ کالو په موده کې يې په لبنان کې کوم جنايات ترسره کړل، نه ملامتوي، ولې مسلمانان سره د دې چې د هغوی په داخليدو سره به په هغو هېوادونو کې عدل، رحمت او د يو الله تعالی (جل جلاله) عبادت خپريده ملامتوي؟.

اسرائيل نه ملامتوي، سره د دې چې اسرائيلو کوم هېوادونه اشغال کړي دي، په هغو کې داسې جنايات ترسره کوي، چې انسانيت ترې شرمېږي، خو مسلمانان چې په خپلو فتوحاتو سره يې نړۍ ته د امن پيغام رساوه، ملامتوي، همدارنګه امريکا نه ملامتوي چې د سوډان په خرطوم کې لکه څنګه چې مخکې يادونه وشوه، د دوا په فابريکه يې بمبارد وکړ. همدارنګه امريکا چې په عراق باندې يې حمله وکړه او هغه يې تباه کړ، د هغه هېواد اقتصاد يې تباه کړ او زيات خلک يې شهيدان کړل، نه ملامتوي، خو مسلمانان چې دعلم د نشر لپاره، د رحمت او عدل د راوستلو لپاره نورو هېوادونو ته تلل، ملامتوي، په بوسنيا او هرزه ګونيا کې چې عيسايانو کوم ظلمونه وکړل، هغوی نه ملامتوي، په افغانستان کې چې امريکا کوم ظلمونه کوي، هغه نه ملامتوي، ولې مسلمانان چې په نړۍ کې يې امن او عدل قائمول غوښتل هغوی ملامتوي.

مسلمانان د هغو جمهوريتونو په فتحه کولو سره ملامتوي، کوم چې د روسيې په جنوب کې پراته دي، ولې روس او چين چې په دغو ممالکو کې هر څو مره ظلمونه وکړل، نه ملامتوي.

ايا دغه ملامتي بايد مسلمانانو ته راجع شي، چې په نړۍ کې يې امن، امان او عدل راوړل غوښتل او که هغوی ته بايد دغه ملامتي راجع،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې د تمدن، مدنيت او پرمختګ په نوم، د نورو ملتونو ازادي سلبوي او په هغوی باندې هر قسم ظلم چې د دوی خوښه وي؛ تر سره کوي؟

د اسلام تاريخ د شرافت، عزت او امن څخه ډک دی او هغه خلک چې مسلمانان د خپلو تېرو فتحو په اساس ملامتوي، دوی په حقيقت کې مسلمانان د خپل تاريخ څخه متنفره کوي او دا کوښښ کوي، تر څو مسلمانان په خپل تېر تاريخ باندې د شرم احساس وکړي، ولې په حقيقت کې د اسلام تاريخ د داسې پاکو او صافو صفحو څخه ډک دی، چې د مسلمانانو قدر او شان اوچتوي او په حقيقت کې د شرم څخه ډک او ملامت هغه څوک دی، چې د تمدن په نوم د نورو ټولنو ازادي سلبوي او فحشاء رواجوي.

د مسلمان مسؤليت

يو بل اعتراض هم موجود دی، چې وايي: خلک پرېږدئ! چې د هر چا تابعداري کوي، ودې کړي، مونږ ولې پدې ځان مشغولوو، چې خلک د يو الله تعالى (جل جلاله) عبادت ته رابلو؟ ولې هغوی ازاد نه پرېږدو، چې هر څه د هغوی زړه غواړي، هغه دې وکړي؟

ځواب دا دی چې الله تعالى مسلمانانو ته دا مسؤليت سپارلی، چې د الله جل جلالهُ پيغام ټولو ته ورسوي، چې دغه مسؤليت ابن عامر (رضی الله عنه) د فارس د لښکر له سپه سالار سره، د قادسيې د جګړې په موقع کې د محاورې په وخت کې داسې خلاصه کوي: (الله تعالى (جل جلاله)) مونږ راليږلي يوو، تر څو د هغه بندګان د بندګانو د عبادت څخه خلاص کړو، د الله تعالى (جل جلاله) عبادت او همدارنګه د باطل دين څخه يې د اسلام حق دين ته راوبلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په دې دنیا کې دا دیو مسلمان مسؤلیت دی، چې خلک به د بتانو او د بنده ګانو له بندګۍ څخه خلاصوي او د یو الله جل جلالهُ عبادت او بندګۍ ته به یې رابلي، لکه الله جل جلالهُ چې وايي:

(كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ) (ال عمران ۱۱۰)

ژباړه: تاسو بهترین امت یاست، چې د خلکو لپاره راوتلي یاست!.
همدارنګه په بخاري شریف کې له ابو هریره (رضی الله عنه) څخه روایت دی: له تاسو څخه بهترین خلک هغه څوک دي، چې خلک په زنځیرونو تړلي راوړي، تر څو اسلام کې داخل شي.
یعنې د دوزخ له اور او د حاکمانو د ظلم څخه ورته نجات ورکړي او اسلام ته چې د عدل دین دی راویې بلي.
پدې ډول چې یو کس خپل ځان د یو لوړ ځای څخه غورځوي او بل کس هغه کلک ونیسي او د غورځیدو څخه ورته نجات ورکړي، نو پدې صورت کې داسې څوک به پیدا شي چې دغه نجات ورکوونکی ملامت وګڼي، چې تا ولې هغه ته نجات ورکړ؟ په همدې شکل کله چې یو څوک په دنیا کې په غلطه لار روان وي، هغه حتماً دوزخ ته ځي، نو په دې صورت کې که یو کس هغه د غلطې لارې څخه د اسلام د مبارک دین حقیقي لارې ته راوبلي او هغه کس ته د دوزخ له اور څخه نجات ورکړي، نو ایا دغه کس ملامت دی، چې هغه بل کس ته یې د دوزخ له اور څخه د اسلام د حقیقي دین په واسطه نجات ورکړ؟
په همدې ډول ځینې نور خلک دي، چې د لښکر کشۍ په واسطه دا کار کوي، یعنې خلک د اسلام دین ته رابلي، تر څو د دوزخ د اور څخه نجات پیدا کړي، ځکه هغه څه چې د لښکر په واسطه نشریږي، هغه خاص د دعوت په اساس نه خپریږي، ځکه داسې خلک هم شته چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاً دعوت ته غوږ نه نيسي، نو پدې صورت کې لښکر ته ضرورت پېښېږي، تر څو خلک دعوت ته غوږ ونيسي او پدې وپوهېږي چې څه مونږ ردول، په هغې کې زمونږ نجات دی او څه مو چې کول، په هغې زمونږ تباهي ده؛ نو بيا په خپله د اسلام دعوت قبلوي او د نجات لاره خانته ټاکي؛ که مونږ د اسلام تاريخ ته يو ځغلنده نظر وکړو، نو داسې ډېرې پېښې به مو تر سترګو شي.

کله چې د اسلام لښکر په فاتح ډول نورو هېوادونو ته داخل شوی دی، نو خلک ډلې، ډلې په خپله خوښه او بدون له جبر څخه د اسلام په مبارک دين کې داخل شوي دي او نجات يې موندلی دی.

بعضې خلک وايي چې نورو ملکونو ته د اسلام د لښکرونو داخليدل، د دې ايت سره مخالف عمل دی: (لا اکراه فی الدين) (البقره ۲۵۶)

ژباړه: په دين کې جبر نشته.

خو دغه ړوند فکري او بې عقله خلک د دې ايت په سمه معنا نه پوهېږي او له دې ايت څخه يې غلطه معنا اخيستې، په حقيقت کې نورو هېوادونو ته د اسلامي لښکرونو ننوتل، د دې مبارک ايت سره مخالفت ندی، ځکه هر کله چې مسلمانان نورو هېوادونو ته داخليدل، نو خلکو ته به يې د اسلام ښوونه کوله، وروسته له هغې به يې خلکو ته اختيار ورکاوه، چې اوس ستاسو خوښه! اسلام قبلوئ او که په خپل پخواني دين پاتې کېږئ.

اسلام ته د ټولو اړتيا:

د نړۍ ټول خلک د اسلام مبارک دين ته ضرورت لري، ځکه چې اسلام د سلامتۍ او امن دين دی او که چېرته خلک د اسلام دين ونه مني، نو بې له شکه چې د زياتو مشکلاتو سره به مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلاً که د نړۍ لویو دولتونو ته وګورو، هلته چې د اسلام مبارک دین نشته، نو د هغوی قوانین ډېر ظالمانه دي، په خاصه توګه د غریبو او نادارو خلکو لپاره او همدارنګه اخلاقي ناروغیانې پکې له حده زیاتې شوي دي کېدای شي تاسو د ایډز AIDS د کنفرانس په باره کې اوریدلي وي چې د (۲۰) کلونو په موده کې یعنې د ۱۹۸۰ م څخه تر ۲۰۰۰ کال پورې شل میلیونه خلک د دغې وژونکې ناروغۍ په اساس هلاک شوي دي، چې د دوی څخه یې تر ټولو کمترین تعداد د اسلامي هېوادونو څخه دی. او کېدای شي چې دا طبعي نتیجه وي او دغه مرض الله تعالی (جل جلاله) د هغو کسانو لپاره پیدا کړی وي، چې د الله تعالی (جل جلاله) د دین او شریعت څخه لیرې وي.
که چېرې مونږ اسلامي فتوحاتو او جنګونو ته وګورو، نو په هغه کې یو پر سلمه برخه د شل میلیونو هم ندي وژل شوي، علاوه له دې چې ۳۷ میلیونه نور انسانان د دغه وژونکې ناروغۍ له امله د مرګ انتظار کوي، چې دا ټول د اخلاقي فسادونو او د اسلام د مبارک دین څخه د لیرې والي او د الله تعالی (جل جلاله) د حکمونو څخه د نافرمانۍ نتیجه ده.

د اندلس پېژندنه

په شروع کې باید د اندلس د معنی او تاریخ په اړه یو څه ووایو: د اندلس هېواد څخه نن ورځ دوه دولتونه جوړ شوې دي، چې عبارت دی له هسپانیا او پرتګال څخه او یا د ایبیریا له نیمې جزیرې څخه، چې مساحت یې شپږ سوه زره کیلومتره مربع دی.
دغه هېواد ولې د اندلس په نوم نومول شوی دی؟ د دې سبب دا دی چې په هغه ځای کې ځینې قبایل اوسیدل، چې د سویډن، ډنمارک، ناروې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نورو هېوادونو څخه هلته راغلي وو او د زياتې مودې څخه هلته اوسيدل، همدارنګه داهم ويل شوي چې دغه قبايل د المان څخه هلته راغلي وو، خو زمونږ لپاره چې کوم شی مهم دی، هغه دا دی چې دغو قبايلو ته به په عربي ژبه کې الفندال يا الوندال ويل کېدل.
نو نظر همدغو قبايلو ته چې په نوموړي هېواد کې اوسيدل، دغه هېواد د فاندليسيا په نوم يادېده، چې د وخت په تېرېدو سره اندليسيا او اندلس ته بدل شو. دغه قبايل په وحشي قبايلو باندې مشهور وو، چې په انګليسي ژبه کې به يې ورته vandal i sm ويل، چې دغه اسم د غير متمدن په معنا دی، دغه قبيله بيا د اندلس څخه خارج شوله او د نصاراوو يوه بله طايفه چې په تاريخ کې د قوط (Ghots) يا غربي قوط په نامه ياده شوې ده، هلته حکومت ونيوه او د مسلمانانو تر ورتللو پورې د همدوی حکومت ؤ.
مسلمانان ولې دنورو ځايونو په عوض اندلس ته ولاړل ؟ دا ځکه چې مسلمانانو په هغه وخت کې شمالي افريقا فتحه کړې وه، نو د نورو فتوحاتو لپاره مسلمانانو ته دوه لارې وې، يوه دا چې د جبل الطارق د ابنا څخه تېر شي او هسپانيا او پرتګال ته چې په هغه وخت کې د اندلس په نوم يادېده ،ولاړ شي او دوهمه لاره چې د جنوب په طرف وه او هلته لويه صحرا وه، چې زيات مساحت يې درلود، خو نفوس پکې کم اوسيده. خو څرنګه چې د مسلمانانو هدف د خاورې نيول نه، بلکې د الله تعالی (جل جلاله) د پيغام رسول ؤ، نو پدې خاطر يې د شمال طرف غوره کړ، چې په لومړي سر کې اندلس پروت ؤ او د هغې څخه وروسته فرانسه وه او مسلمانانو په خپلو ټولو فتوحاتو کې هغه طريقه غوره کړې وه، کومه چې الله تعالی (جل جلاله) دوی ته ټاکلې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی فرمايي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلۡكُفَّارِ وَلۡيَجِدُواْ فِيكُمۡ غِلۡظَةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ﴾ (التوبه۱۲۳)

ژباړه: ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی، جنګ کوئ. له هغو کسانو سره چې نږدې وي تاسو ته له کفارو او ودې مومي دوی تاسې په کلکوالي او پوه شئ چې بېشکه الله تعالی (جل جلاله) له پرهيزګارانو سره دی.

د مسلمانانو دغه طريقه او روش په هغه محاروه کې ښه روښانه کېږي، چې د يرموک په غزا کې د روميانو بادشاه د مسلمانانو د نماينده معاذ ابن جبل (رضی الله عنه) سره کړې وه. پدغه محاروه کې د روم بادشاه معاذ ابن جبل (رضی الله عنه) ته ويلي و. تاسو د حبشي هېواد نه فتحه کوئ ؟ معاذ (رضی الله عنه) ورته وفرمايل: تاسو هغه مملکت ياست. دکوم په باره کې چې الله تعالی (جل جلاله) مونږ ته په خپل پاک کتاب کې فرمايلي دي: معاذ (رضی الله عنه) ورته پورتنی ايت شريف ولوست او ورته يې وويل: زمونږ له ملک سره خواکې تاسو ياست. چې له همدې لارې به حبشې او نورو هېوادونو ته ځوو. يعنې حبشه مونږ هېره کړې نده. خو تاسو زمونږ د هېواد سره ګاونډيان ياست. له همدې امله لومړی ستاسې هېواد فتحه کوو.

اندلس په کومه زمانه کې فتحه شو؟

اندلس د امويانو د خلافت په زمانه کې فتحه شو. اموي دولت يو قوي اسلامي دولت و. چې د دوی په زمانه کې زيات هېوادونه فتحه شول او هلته د اسلام مبارک دين خلکو ومنلو. چې د امويانو دغه کار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو ټولو بدو افواهاتو لپاره بس دی، چې خلکو په دغه دولت پسې کړي دي، ځکه شمالي افریقا په مکمل ډول د امویانو په زمانه کې فتحه شوه او هلته د اسلام مبارک دین ورسېده.
همدارنګه افغانستان او د منځنۍ اسیا جمهوریتونه د امویانو په زمانه کې فتحه شول او اسلام ورته ورسېد.
جهاد د امویانو په زمانه کې یو طبعي امر و، په ژمي او اوړي کې به خلک جهاد ته تلل، داسې ښکاریده، لکه خلک چې د خپل یو ډېر ضروري کار پسې ځي.
همدارنګه نبوي (صلی الله علیه وسلم) احادیث د دوی په زمانه کې تدوین شول او د الله تعالی (جل جلاله) شریعت د هغوی په دولت کې تطبیق کېده. د دې ټولو خوبیانو سره سره، د امویانو دولت ځینې خطاګانې هم درلودلې، ولې دغه خطاګانې باید د هغوی د خوبیانو په مقابل کې هیرې شي.
امویانو د ۴۰ هـ = ۶۶۰م څخه تر ۱۳۲هـ = ۷۵۰ م پورې حکومت وکړ، چې اولنی خلیفه یې جلیل القدر صحابي معاویه ابن ابي سفیان (رضی الله عنه) ؤ، ده پسې هم خلکو دروغ تړلې او د حقیقت څخه لیرې خبرې کړي دي. د معاویه (رضی الله عنه) څخه وروسته نور مشهور اموي خلیفه ګان هم تېر شوي دي، لکه عبدالملک بن مروان او د هغه زامن لکه ولید، سلیمان، یزید، هشام، او همدارنګه پینځم راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز (رحمه الله) هم د اموي خلیفه ګانو له جملې څخه دی، چې نړۍ یې له امن او امان څخه ډکه کړې وه.
خو د امویانو د تاریخ بد وخت د هغوی د حکومت اخري اووه کلونه وو، چې زیات اختلافات پکې راپیدا شول، نو الله تعالی د دوی څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت واخیست او عباسیان یې قدرت ته ورسول، خو د اندلس فتحه د دوی د نېکو کارونو له جملې څخه یو کار ؤ، چې ترې پاتې شو.

د اندلس له فتحې څخه مخکې د اروپا حالت

دا به مفیده وي چې د مسلمانانو په واسطه د اندلس تر فتحې د مخه د اروپا حالت په اړه یو څو خبرې ولیکو، خاصتاً د اندلس په باره کې چې د دغه هېواد د خلکو وضع تر اسلام د مخه څرنګه وه؟ او د اسلام د قبلولو سره یې څرنګه تغیر وکړ.

اروپا په هغه وخت کې د سخت جهل سره مخ وه، د ظلم قانون پکې چلیده، حاکمان د ملک د شتو مالکان وو او خلک د فقر او بېوسۍ سره لاس او ګریوان وو. حاکمان خپلو ځانونو ته د ماڼیو په جوړولو مصروف وو. پداسې حال کې چې عامو خلکو د اوسیدو لپاره سر پناه نه درلوده او په ډېره سخته بېوسۍ کې یې ژوند کاوه، بلکې کله به چې یو کس ځمکه خرڅوله، نو د هغې ځمکې بزګران به یې هم ورسره خرڅول، اخلاق د خلکو ډېر خراب وو، حتی خلکو خپلو حیاتي مسایلو ته هم پام نه کاوه، لکه وینښتان به یې نه اصلاح کول، ځانونه به یې نه مینځل، دا ځکه چې هغوی پدې عقیده وو، دغه چټلي چې د دوی پر بدن هر څومره زیاتېږي، په هماغه اندازه ورسره د دوی بدن صحتمند کېږي او خیر او برکت پکې دی.

ځینې خلک پدغه هېواد کې داسې هم وو، چې په اشارو سره به یې خبرې کولې، لیک او لوست څه کړې، چې د خبرو اترو لپاره یې ژبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه درلوده، د خبرو اترو لپاره يې داسې ژبه نه درلوده، چې ښځې وغږېږي او د پوهېدو لپاره به يې اشارې کارولې او يو بل به يې پوهول. نو ليکل او لوستل به يې څنګه کړي واى

ځينې داسې عقايد هم په کې موجود وو، چې مړي به يې لکه د هندوانو په څېر سوځول او ښځه سره د دې چې ژوندۍ به وه، د خپل مېړه سره به يې سوځوله، نو اروپا په عمومي ډول د مسلمانانو د ورتګ څخه د مخه د ظلم او فقر سره مخ وه او د هر قسم تمدن او پرمختګ څخه لېرې وه.

دا د اندلس د تاريخ په اړه يوه مقدمه وه او په راتلونکو درسونو کې به انشاء الله د اندلس د تاريخ په اړه د زمانې په ترتيب سره بحث وکړو، يعنې د فتحې څخه چې په ۹۲ هـ کال کې سر ته ورسېده، بيا تر ۸۹۷ هـ کال پورې، چې مسلمانانو په اندلس کې سقوط وکړ، په ترتيب سره غږېږو. او لکه څرنګه چې ذکر شوي او بيا يې هم تکراروم، چې دا تاريخ د اندلس مکمل تاريخ ندى، بلکې د اندلس تاريخ ته لار پيدا کول دي.

(اقول قولی هذا و استغفر الله لی ولکم وجزاکم الله خيرا کثيرا)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم درس

د اندلـــس د فتحې دوره:

ان الحمد لله نحمده ونستعینه و نستغفره و نومن به ونتوکل علیه ونعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا انه من یهد الله فلا مضل له و من یضلل فلا هادی له و اشهد ان لا اله الا الله وحد لا شریک له و اشهد ان محمد عبده و رسوله.

په لومړي درس کې په ځینو مقدماتو باندې وغږېدو او پدې دوهم درس کې د اسلامي اندلس لومړۍ دوره مطالعه کوو، چې ((د اسلام د فتحې دوره په اندلس کې) په نوم، نومول شوې ده، چې په ۹۲ هـ کال کې شروع شوه.

مسلمانان، د افریقا شمال او د اندلس فتحه:

د دې لپاره چې د اندلس په اسلامي فتحه باندې وپوهېږو، لومړی باید د هغه ګاونډي هېوادونه، یعنې شمالي افریقا وپېژنو، شمالي افریقا د اندلس د فتحې څخه اویا کاله مخکې یعنې په ۲۳ هـ کال کې فتحه شوه او هلته د اسلام مبارک دین ورسېد.

په شمالي افریقا کې د بربر په نوم یو لوی قوم اوسیده، چې کله به دغو خلکو اسلام قبول کړ او کله به بېرته مرتد شول، د مسلمانانو او بربر قوم تر منځ زیات جنګونه وشول، خو په ۸۵ یا ۸۶ هـ چې د ۷۰۴ یا ۷۰۵ م سره سمون خوري، په دغه علاقه کې یعنې په شمالي افریقا کې د موسی ابن نصیر (رحمه الله) په لاس امن او امان قائم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسی بن نصیر (رحمه الله)

(۱۹ هـ - ۹۵ هـ = ۶۴۰ - ۷۱۴ م)

موسی بن نصیر (رحمه الله) یو مسلمان، هوښیار، تقوی دار او رښتونی رهبر دی، چې الله تعالی (جل جلاله) د ده په واسطه په شمالي افریقا کې اسلام قوي کړ، موسی بن نصیر (رحمه الله) د تابعینو له جملې څخه دی چې د بعضو صحابه کرامو لکه تمیم الداري (رضی الله عنه) په باره کې یې روایت کړی دی.

ابن خلکان د هغه په باره کې وايي چې موسی بن بصیر (رحمه الله) یو هوښیار، شجاع، پرهیزګاره او له الله تعالی (جل جلاله) څخه ویریدونکی انسان ؤ، چې د ده لښکر هېڅکله شکست ندی خوړلی.

د موسی (رحمه الله) پلار نصیر یو نصراني غلام ؤ، چې حضرت خالد ابن ولید (رضی الله عنه) هغه د عین المتر په جنګ کې نیولی ؤ، چې مخکې لدې څخه هغه په یوه کلیسا کې د انجیل او نصرانیت درس لوستلو، خو کله چې د مسلمانانو سره بندي شو، نو د اسلام سره یې پېژندګلوي پیدا کړه او د هغه محبت یې په زړه کې پیدا شو او په داسې حال کې چې دیارلس یا څوارلس کلن ؤ په اسلام مشرف شو، د ده سره پدې وخت کې مشهور تابعي سیرین ابو محمد ابن سیرین هم ملګری ؤ او الله تعالی (جل جلاله) دوی ته هغه فضیلت ورکړ، چې په باره کې یې فرمايي:

(وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ)(فصلت : ۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او ښوک دي زيات نېکان د دنيا په اعتبار، د هغو کسانو ښځه چې دعوت يې کړل خلک د الله تعالی (جل جلاله) طرف ته او ښايسته کار يې وکړ او ويې ويل چې بې له شکه، زه له مسلمانانو ښځه يم.
که چېر ته موسی بن نصير (رحمه الله) په هغه حالت کې چې پخوا ؤ، يعنې د هغه پلار په کوم دين ؤ، باقي پاتې شوی وای، نو د هغه لاره به کومه وه؟ ايا دغه مقام چې د جهاد او اسلامي فتوحاتو په اساس الله(جل جلاله) ورته ورکړی ايا دې مقام ته به رسېدلی وای؟ هېڅکله هم نه، خو دا د هغه جهاد ثمره وه، چې په فارس کې تر سره شو او د ده پلار پکې بندي شو، نو خالد ابن وليد (رضی الله عنه) به انشاء الله په دغو ټولو ثوابونو کې شريک وي چې موسی بن نصير(رحمه الله) تر لاسه کړي دي.
نصير چې مسلمان شو، نو د اسلام محبت يې په زړه کې پيدا شو او د علم يادولو ته يې ملا وتړله، تر څو چې عالم شو. همدارنګه ښه قوي مجاهد هم ؤ او هميشه د ترقۍ په حال کې ؤ. تر څو چې د معاويه (رضی الله عنه) په وخت کې سر لښکر شو او تر ډېرې مودې پورې سر لښکر ؤ، موسی ابن نصير (رحمه الله) په هغه وخت کې د معاويه (رضی الله عنه) د اولادې سره او د نورو خلفاوؤ له اولادې سره يو ځای لوی شو، نو د جهاد مينه يې په زړه کې پيدا شوه او د جهاد او د دين د خپريدولو له مينې سره يو ځای ځوان شو او د عبدالعزيز ابن مروان (د عبدالملک ابن مروان ورور ؤ) په زمانه کې په مصر کې د امويانو د لښکر مشر وټاکل شو. چې وروسته بيا په ۸۵ هـ = ۷۰۴ م کال کې د افريقا والي وټاکل شو.
دی پدې وتوانيد، تر څو هغه کار ترسره کړي چې د ده ځخه پخوانيو نه ؤ ترسره کړی، ځکه دی چې کله د افريقا والي وټاکل شو، نو دا کوښښ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې شروع کړ، تر څو هغه عوامل پيدا کړي، چې دغه خلک ولې تر مسلمانيدو وروسته بېرته د ارتداد طرف ته ځي. تر ډېر کوښښ وروسته يې هغه عوامل پيدا کړل، چې دغه عوامل په اصل کې د مسلمانانو دوه اشتباهات وو.

اول دا چې عقبه بن نافع (رحمه الله) په ډېره تيزۍ سره هېوادونه فتحه کول او پر مخ تللو، خو شاته يې امن نه ټينګاوه، نو په همدې اساس مسلمانان د شا د طرف نه بېرته محاصره شول او عقبه بن نافع (رحمه الله) هم پکې شهيد شو، خو موسى بن نصير (رحمه الله) چې کله والي شو، نو په ډېر صبر او حوصلې سره يې فتوحات شروع کړل او کوم ځاى به يې چې فتحه کړ، نو لومړى به يې لکه د خالد بن وليد (رضى الله عنه) په څير هلته امن او ثبات قائم کړ او بيا به مخکې لاړ او نور ځايونه به يې فتحه کول. نو څکه موسى بن نصير (رحمه الله) دغه فتحه په شپږو، يا اوو کلونو کې سر ته ورسوله، پداسې حال کې چې عقبه بن نافع (رحمه الله) په څو مياشتو کې دا کار کړى ؤ.

دوهمه اشتباه چې ده ته معلومه شوه، هغه دا وه چې په فتحه شويو سيمو کې خلکو ته د اسلام تعليم او ښوونه په صحيح شکل نه کېده، نو د دې لپاره موسى بن نصير (رحمه الله) د شام او حجاز څخه تابعين علماء راوغوښتل، تر څو خلکو ته تعليم ورکړي، نو هماغه ؤ چې خلک ډلې ډلې د اسلام په مبارک دين کې داخل شول او د اسلام سپاهيان شول.

موسى بن نصير (رحمه الله) او د اندلس د فتحې مشکلات:

کله چې د افريقا په شمال کې وضع ارامه شوه او مشکلات ختم شول، نو موسى بن نصير (رحمه الله) خپل ځان اماده کړ او د ګاونډي هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندلس د فتحې په فکر کې شو، چې پدې لاره کې د څینو مشکلاتو سره مخ شو. مونږ يې په لاندې ډول بيانوو:

موسى بن نصير (رحمه الله) ټوله شمالي افريقا فتحه کړه، بغير د سبته ښخه چې اوس د مراکش يا المغرب هېواد يو ښار دی.

دغه ښار د جبل الطارق تنګي ته مستقيم موقعيت لري او د جبل الطارق تنګی د مراکش او اندلس تر منځ موقعيت لري، دغه تنګي په بعضې ځايونو کې ۱۳ کيلو متره او په بعضې ځايونو کې ۳۷ کيلو متره عرض لري. د دغه تنګي په دواړو خواوو کې دوه لوی بندرونه واقع ؤ، چې يو بندر د المغرب په هېواد کې د سبته په نوم ؤ او بل د اندلس په هېواد کې د طنبحه په نوم ؤ، کله چې د طنبحه بندر فتحه شو، نو پدې خاطر چې دا يو مهم ښار ؤ، موسى بن نصير (رحمه الله) هلته د اسلامي تاريخ يو ډېر مشهور او نوميالی قوماندان طارق ابن زياد (رحمه الله) د والي په حيث مقرر کړ.

طارق ابن زياد (رحمه الله) د بربر قوم او د شمالي افريقا د اصلي اوسيدونکو ښخه ؤ، يعنې عرب نه ؤ، کله چې مونږ بربر قوم يادوو، کيدای شي د خلکو فکر ته داسې راشي چې د دغه قوم خلک به تور پوستي وي، خو داسې نده، بربريان سپين پوستي دي، ژېړ ويښتان او شنې سترګې لري، يعنې د اروپايانو سره زيات شباهت لري. نو طارق ابن زياد (رحمه الله) په همدې ډول صفات درلودل، يعنې قوي بند، ژېړ ويښتان او ښايسته څيره يې درلوده.

نو طارق ابن زياد (رحمه الله) د طنبحې ښار په خپل لاس کې واخيست. چې د سبتې د ښار سره ډېر نږدې ؤ او د سبتې ښار تر اوسه نه ؤ فتحه شوی. د اندلس د فتحې مفکوره د موسى بن نصير (رحمه الله) د ورځو مفکوره نه وه، بلکې دا يوه پخوانۍ مفکوره وه، يعنې هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د عثمان (رضی الله عنه) په زمانه کې د قسطنطيني فتحه د مسلمانانو لپاره سخته تمامه شوه او فتحه نه شوه، تر هغه چې بيا د عثمانيانو په زمانه کې د سلطان محمد الفاتح په لاس فتحه شوه، نو عثمان (رضی الله عنه) ويلي و، چې قسطنطينه بايد دبحر له لارې فتحه شي او که چېرته تاسو اندلس فتحه کړ، نو د هغو کسانو سره به په اجر کې شريک ياست، چې قسطنطينه فتحه کوي.

د عثمان (رضی الله عنه) مقصد دا ؤ، چې مسلمانان اول اندلس فتحه کړي، وروسته قسطنيطينه، يعنې قسطنطينه بايد د غرب له لارې فتحه شي، نه د شرق له لارې. ولې مسلمانان تر اوسه پورې، يعنې د موسی بن نصير (رحمه الله) تر وخته پورې اندلس ته ونه شول رسېدلای.

لومړی مشکل چې موسی بن نصير (رحمه الله) د اندلس په فتحه کې ورسره مخ شو، هغه د کښتيو کموالی ؤ. موسی بن نصير (رحمه الله) معلومه کړه چې د المغرب او اندلس ترمنځ فاصله د ديارلس کيلو مترو څخه کمه نده او کافي کشتی هم ورسره نشته، تر څو له دغو اوبو څخه تېر شي، ځکه د مسلمانانو اکثره جنګونه بغير د بعضو فتحو څخه، نور ټول په وچه کې تر سره شوي وو، نو ځکه مسلمانانو کښتيو ته ډير ضرورت نه ؤ پيدا کړی، خو اوس کښتيو ته ډېر ضرورت پيدا شو، تر څو د اسلام غازيان له اوبو څخه پرې تېر شي او اندلس ته ځان ورسوي.

دوهم مشکل دا ؤ چې کله مسلمانان اندلس ته داخليدل، نو شاته يې د نصرانيانو ځينې ټاپوګان پاتې کېدل، چې د بليار په نامه ياديدل او درې مهم ټاپوګان يې عبارت دی، له ميروقه، منروقه او يابسه څخه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کله چې مسلمانان اندلس ته داخل شوي وای، نو د دې تاپوگانو څخه به ورته خطر متوجه کېده.

دریيم مشکل دا ؤ چې د سبتې بندر د جبل الطارق په تنګي کې موقعيت لري، د نصرانيانو په واک کې ؤ، چې د اندلس د پادشاهانو سره يې ارتباط درلود. د سبتې بندر چې د شمالي افريقا د فتحې سره فتحه شوی نه ؤ، د يو نصراني کس په لاس کې ؤ، چې يليان يا جوليان نوميده او د اندلس د پخواني بادشاه غيطشه سره يې نيک ارتباط درلوده.

غيطشه هغه څوک ؤ چې لذريق يا رودريک ورباندې کودتا کړې وه او واک يې ترې نيولی ؤ، نو موسی بن نصير (رحمه الله) پدې ويره کې ؤ، چې هسې نه يليان، چې د مسلمانانو تر شا پاتې کېږي، له شا څخه په مسلمانانو حمله وکړي، سره د دې چې يليان د لذريق سره مخالفت هم درلود، خو بيا هم ممکنه وه، چې لذريق ځينې ماديات ورکړي او يا د نورو عواملو په اساس يې د موسی بن نصير مخالفت ته اماده کړي.

څلورم مشکل دا ؤ چې د مسلمانانو د لښکرو تعداد کم ؤ، ځکه د موسی بن نصير (رحمه الله) سره چې کوم فاتح لښکر له شام او عربو څخه راغلی ؤ، ډېر محدود ؤ او هغه هم د شمالي افريقا په مختلفو سيمو کې خپور شوي ؤ. نو ځکه موسی بن نصير (رحمه الله) نه شوای کولای چې د دې محدود لښکر په واسطه د اندلس فتحه سر ته ورسوي او همدارنګه د دې ويره هم وه، که چېرته د شمالي افريقا څخه د مسلمانانو لښکر راوباسي او هغه د مسلمانانو د لښکر له حمايت څخه خالي پرېږدي، نو د دې امکان هم شته چې د شمالي افريقا خلک بغاوت وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم مشکل چې موسی بن نصیر (رحمه الله) ورسره مخ ؤ، دا ؤ چې د نصاراوو سره لښکر او وسایل زیات وو او د دې سره سره هغوی په خپل هېواد کې وو، له هرې خوا څخه مضبوط او قوي وو، ځکه ټولې کلاګانې د هغوی په واک کې وې.
شپږم مشکل دا ؤ چې مسلمانانو یو داسې هېواد ته مخه کړې وه، چې له له جغرافیه سره یې هېڅ بلد نه وو.

له مشکلاتو سره مبارزه:

د دې ټولو مشکلاتو سره سره موسی بن نصیر (رحمه الله) د اندلس د فتحې په لاره کې تنبلي ونکړه، ټول امور یې ترتیب او تنظیم کړل او په ډېر صبر او ثبات سره یې د هغې په عملي کولو باندې شروع وکړه.
موسی بن نصیر (رحمه الله) پدې طریقه د مشکلاتو د حل لپاره اقدام وکړ، تر ټولو وړاندې د کښتیو جوړولو ته پام وکړ، ځکه پرته له کښتیو له دومره لوی سیند څخه تېرېدل، شوني نه وو. دغه کار یې په ۸۷ یا ۸۸ هـ کې شروع کړ او اول یې یو لوی بندر جوړ کړ، تر څو د کښتیو د جوړولو لپاره ترې کار واخلي، دا بندر د شمالي افریقا په ساحل کې دوهم بندر ؤ چې جوړ شو.
دوهم کار یې دا وکړ چې بربریانو ته یې د اسلام د دین تعلیم ورکړ، تر دې چې د اسلام نظامي قوه یې د بربریانو څخه جوړه کړه. دغه کار که چېرته ناممکن نه وي، نو سخت خامخا دی، چې په کفارو کې یې دغه کار پیدا کړ. ځکه هغه قوم چې تر اوسه د مسلمانانو سره د جنګ په ډګر کې ؤ، اوس د اسلام او مسلمانانو مدافعین شول او دغه کار غیر د مسلمانانو څخه د نورو خلکو سره تکرار شوی ندی. د مثال په ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسې یو سل او دیرش کاله په الجزایر حکومت وکړ، خو د الجزایر خلک تر اوسه هم مسلمانان دي.

موسی بن نصیر (رحمه الله) بربریانو ته اسلام عقیدتاً او عملاً وروښود او په هغوی کې یې د جهاد سره مینه او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې د قربانۍ سره مینه پیدا کړه، نو ځکه د مسلمانانو د لښکر زیاته برخه د بربر قوم څخه جوړه شوه او سر لښکر پدې خاطر چې د ټول لښکر مخکښ وي، نو ځکه یې یو داسې شخص د دغه لښکر مشر وټاکه، چې هوښیار، تقوی دار او رېښتونی ؤ او هم یې جنګي پوهه او د جهاد او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې د شهید کېدلو سره مینه درلوده.

دغه کس طارق ابن زیاد (رحمه الله) (۵۰-۱۰۲هـ= ۶۷۰ – ۷۲۰ م) ؤ، طارق بن زیاد رحمه الله عرب نه ؤ، بلکې د بربر قوم څخه ؤ.

موسی بن نصیر (رحمه الله) هغه ته پر عرب لومړیتوب ورکړ، ځکه چې تقوی او جنګي پوهه یې درلودله. دغه کار د دې ښکارندوی دی، چې د اسلام مبارک دین قوم او قبیلې ته اهمیت نه ورکوي، بلکې تقوی او پرهیزګارۍ ته اهمیت ورکوي. یعنې د اسلام مبارک دین د یوې قبیلې او قوم لپاره ندی، بلکې د ټولو انسانانو او پېریانو لپاره دی، چې الله تعالی (جل جلاله) فرمایي:

(وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ) (الانبیاء: ۱۰۷).

ژباړه: ای محمده (صلی الله علیه وسلم)! مونږ چې ته لېږلی یې، داپه اصل کې د نړیوالو په باب زمونږ رحمت دی. (مونږ د ټولو مخلوقاتو لپاره ته رحمت لیږلی یې).

د طارق بن زیاد (رحمه الله) پوهه او د رهبرۍ قوت معلوم ؤ او کولای یې شول چې خپل قوم په ښه شکل سره رهبري کړي او همدارنګه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل خان او خپل قوم لپاره يې کوم مقصد نه درلود، لکه څنګه چې د بربر قوم څخه ؤ، نو په بربري ژبه باندې پوهيده او عربي يې هم ښه روانه ويلای شوه.

نو مصلحت همدا ؤ چې د لښکر مشر دې وټاکل شي.

دريم کار چې موسی بن نصير (رحمه الله) تر سره کړ، هغه د بلیار د ټاپوګانو فتحه کول او د مسلمانانو د خاورې سره يو ځای کول ؤ او پدې سره يې خپله شا د شرق په طرف کې خوندي کړه، چې دا د موسی بن نصير (رحمه الله) په جنګي پوهه او لياقت باندې دلالت کوي.

ليکن د سبتې مشکل لا هم په خپل حال پاتې ؤ. خو د الله تعالی (جل جلاله) تدبير ته وګورئ.

(وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) (الانفال ۱۷)

ژباړه: او تا ونه ويشتل، بلکې الله وويشتل (او د مؤمنانو لاس چې په دې کار کې په کار واچول شو) نو دادې لپاره ؤ چې الله جل جلالهُ مؤمنان له يوې ډېرې ښې ازموينې څخه په برې سره تېر کړي، په باوري توګه الله اورېدونکی او پوهېدونکی دی.

دغه واقعه په دې ډول وه چې کله يليان وليدل، چې د مسلمانانو قوت ورځ په ورځ زياتېږي او که چېرته يې په ده حمله وکړه، نو دی يې مقابله نه شي کولای. همدارنګه يليان د اندلس د حاکم لذريق سره دښمني لرله. څکه لذريق د اندلس پخوانی بادشاه غيطشه وژلی ؤ او د هغه زامن د يليان سره يو ځای شوي وو، تر څو د ده په کومک د لذريق څخه بېرته حکومت ونيسي، خو نه د يليان او نه د غيطشه د زامنو په هغه زور رسېده او که پدې حال کې مسلمانانو په يليان حمله کړې وای او د بسته بندر يې ترې نيولی وای، نو يليان د تېښتې لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای هم نه درلود. همدارنګه یلیان غوښتل چې د لذریق څخه هغه ځایونه بېرته ونیسي، چې د غیطشه څخه یې نیولي وو او هغه د غیطشه زامنو ته حواله کړي. لذریق په خلکو باندې زیاته مالیه مقرر کړې وه او په خلکو یې ظلمونه کول نو خلک هم ترې په تنګ شوي وو او غوښتل یې چې د ده څخه خلاصی ومومي، نو الله تعالی (جل جلاله) د مسلمانانو مرسته وکړه او د همدغو فکرونو په اساس یلیان د طنجې والي ته چې پدې وخت کې طارق ابن زیاد (رحمه الله) ؤ، د سولې خبر ولېږه او د سولې لپاره یې ډېر عجیبه او حیرانوونکي شرایط ایښي وو، چې پدې ډول وو:

اول: د سبتې بندرګاه تاسو ته تسلیموم، تر څو له دې لارې له اوبو څخه تېر شئ. دا یوه داسې مسئله وه چې حل یې د مسلمانانو له قدرت څخه پوره نه ؤ، خو الله تعالی (جل جلاله) د مسلمانانو کومک وکړ.

دوهم: تاسو سره د څو کښتیو کومک هم کوم، تر څو د هغې په واسطه له اوبو څخه تېر شئ.

دریيم: تاسو ته د اندلس د جغرافیې په باره کې پوره معلومات درکوم او د دې په مقابل کې هغه کومې ځمکې او اموال چې د غیطشه له اولادې څخه لذریق اخیستي دي، هغه بېرته دوی ته حواله کړئ، چې دا د مسلمانانو لپاره یو ډېر ښه وړاندیز ؤ او د همدې وړاندیز په اساس سره یلیان غوښتل، تر څو مسلمانان له سبته څخه لاس واخلي او د اندلس په لور متوجه شي. نو دا د ډېر قیمت په ورکولو سره، د لږ څه غوښتلو وړاندیز ؤ، چې یلیان کړی و.

مسلمانانو خو یوه ورځ هم د غنیمتونو او مال فکر نه ؤ کړی او د هغو مالونو چې غیطشه، یلیان یا لذریق یا نور یې مالکین ؤ، مسلمانانو ورته کوم رغبت نه درلود، د مسلمانانو هدف صرف او صرف د اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین خپرول وو، نو که هغوی په اسلام کې داخل شوي وای، څه حقوق چې د مسلمانانو وو، د هغوی به هم وو او که جزیه یې په ځان منلې وای، نو بیا هم هغوی د خپلو مالونو خاوندان شمېر کېدل.

نو د دې وړاندیز قیمت د مسلمانانو لپاره ډېر کم ؤ، نو ځکه طارق ابن زیاد (رحمه الله) موسی بن نصیر (رحمه الله) ته خبر ورکړ، موسی بن نصیر (رحمه الله) پدې وخت کې په قیروان کې ؤ، ځکه قیروان هغه وخت د شمالي افریقا پایتخت ؤ، د دې وړاندیز څخه چې خبر شو، نو ډېر زیات خوشحاله شو او بیا یې دغه خبر خلیفه ولید بن عبدالملک ته ولېږه او د هغه څخه یې د اندلس د فتحې اجازه وغوښتله.

ولید بن عبدالملک ورته اجازه ورکړه، خو پدې شرط، چې موسی بن نصیر باید د خپل تګ څخه د مخه د مسلمانانو یوه سریه اندلس ته ولېږي، تر څو معلومات وکړي، ایا یلیان چې دوی ته کوم معلومات ورکوي، هغه صحیح دي او که غلط؟ ځکه د دې ضمانت څوک ورکوي چې یلیان به په خپل تړون کې خیانت نه کوي او په مسلمانانو به د شا له طرفه حمله نه کوي؟

د مسلمانانو اوله سریه چې د اندلس په طرف لاړه، هغه د طریف بن مالک سریه وه، چې په یو بل روایت کې طریف بن ملوک په نوم یاد شوی او پدې سریه کې پینځه سوه نفره وو. طریف بن مالک هم لکه د طارق ابن زیاد (رحمه الله) په شان د بربر قوم څخه ؤ او یو وخت د مسلمانانو پر ضد جنګیده، خو اوس د اسلامي لښکر سر لښکر ؤ او غوښتل یې چې اسلام د نړۍ کنجونو ته ورسوي.

طریف بن مالک د پینځه سوه نفرو سره د اندلس په لور حرکت وکړ او د رمضان په مبارکه میاشت ۹۱ هـ کال = ۷۱۰ م کې هلته ورسېد او د اندلس د جنوبي برخې په باره کې یې پوره معلومات حاصل کړل، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اسلامي لښکرې به همدلته راتللې، چې دغه ځای وروسته د همدغه سر لښکر په نامه ياد شو.
کله يې چې معلومات حاصل کړل، نو بېرته راغلل او موسی بن نصير (رحمه الله) ته يې پوره پوره معلومات ورکړل.
موسی بن نصير (رحمه الله) د يو کال په موده کې اووه زره مجاهدين اماده کړل او د هغو مشر يې طارق ابن زياد (رحمه الله) وټاکه. دغه لښکر په کال ۹۲ هـ کې، د شعبان په مياشت کې حرکت وکړ او د جبل الطارق له تنګي څخه تېر شول. چې دغه تنګی تر اوسه پورې او حتی په هسپانوي ژبه کې هم د جبل الطارق د تنګي په نوم مشهور دی.
څکه په اول کې اسلامي لښکر همدغو غرونو ته ورسېد او کله چې د دغو غرونو څخه تېر شول، نو يوې پراخې منطقې ته چې د خضراء ټاپو په نوم يادېده ورسېدل او هلته يې د نصاراوو د لښکر سره چې د دغې سيمې ساتونکي وو مقابله راغله. خو دا دومره لوی لښکر نه ؤ. نو د معمول سره سم طارق ابن زياد ورته هماغه درې وړانديزونه وکړل. چې اسلام، جزيه او جنګ دی، هغوی غرور وکړ او جنګ يې غوره کړ. کله چې د دواړو خواوو تر منځ جنګ ونښت، نو طارق ابن زياد (رحمه الله) سوبه وکړه. تدمير چې د دغه واړه لښکر مشر ؤ. په ډېره تېزۍ سره د طليطلې په لور، چې هغه وخت د اندلس پايتخت ؤ. ولاړ او هلته يې لذريق ته ووېل: مونږ سره کومک وکړه. څکه چې داسې خلک راباندې مسلط شوي، چې نه پوهېږو د ځمکې مخلوق دی او که د اسمان؟ انسانان دي او که پيريان، له مرګ څخه هېڅ وېره نه لري او پر مونږ داسې راځي، لکه زمری چې په هوسيو راځي.
هغوی داخبرې څکه کولې، چې له داسې مخلوق سره مخ شوي وو، چې د چا د مال او دولت سره يې کار نه ؤ، بلکې که چا به د هغوی دين

(c) ketabton.com: The Digital Library

ومانه، نو بيا به هم د خپل پخواني مال مالک حسابيده او که جزيه به يې په ځان منله. هم د پخواني مال مالکين حسابيدل. بلکې دغه لښکر به بيا د دوی حمايت هم کاوه. چې دا سې وعده دوی ته په خپل ژوند کې نه وه ورکړل شوې او په جنګ کې هم دغه خلک پدا سې شکل جنګيدل. لکه ټول عمر يې چې په جنګ کې تېر شوي وي او په شپه کې به يې پدا سې طريقه عبادت کاوه. لکه چې راهبان وي

لذريق چې کله دا خبر واوريده. نو ليونتوب پرې راغی او په ډېر غرور سره يې يو لوی لښکر برابر کړ. چې تعداد يې يو لک سپرو ته رسېده او د شمال څخه جنوب ته د مسلمانانو د لښکر په لور روان شول

طارق ابن زياد(رحمه الله) صرف اووه زره لښکر درلود. چې تر ډېره پکې پلي وو او لږ تعداد يې سواره وو. پدې وخت کې طارق بن زياد (رحمه الله) موسی بن نصير ته خبر ولېږه او له هغه څخه يې د کومک غوښتنه وکړه. موسی بن نصير(رحمه الله) پينځه زره پلي فوج د طريف بن مالک په مشرۍ د کومک لپاره ورولېږه.

د طريف بن مالک د فوج په رسېدلو سره د مسلمانانو د فوج تعداد دولس زرو ته ورسېد. طارق بن زياد(رحمه الله) د جنګ لپاره تياری پيل کړ. په اول سر کې د جګړې لپاره د يو مناسب ځای په لټه کې شو او يو ځای ته چې د برباط يا لقه دره نومېدله ورسېدل او دا ځای د جنګ لپاره ډېر مناسب ځای ؤ. ځکه چې شا او ښي طرف ته يې غر ؤ، نو پدې صورت طارق ابن زياد (رحمه الله) خپله شا او ښي طرف خوندي کړ او چا نه شوای کولای چې هغوی محاصره کړي

جنوب طرف ته يې لويه بحيره وه. چې له هغه طرف څخه هم پوره امن ؤ او د دغې درې په جنوبي دروازه کې يې يوه قوي ډله د طريف بن مالک په مشرۍ مؤظفه کړه. تر څو له دې طرفه په بې خبرۍ کې راګير نه شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې شکل طارق ابن زیاد (رحمه الله) وکولای شول چې د نصاراوو لښکر له مقابل لوري څخه دغې درې ته راکش کړي او هېڅوک ونه شوای کولای، چې دوی له بل طرف څخه محاصره کړي.

لذریق په ډېر تکبر، غرور او سرشارۍ سره د خپل یو لک لښکر سره راغی، پخپله لذریق زرین تاج په سر کړی ؤ او خپل تخت یې په دوه کچرو بار کړی ؤ او هم یې د خپل ځان سره زیاتې رسۍ ګانې راوړې وې، د دې لپاره چې کله مسلمانانو ته شکست ورکړي، نو هغوی به پدې رسیو باندې وتړي او د خپل ځان سره به یې د غلامانو په شکل بوځي. لذریق داسې غرور لرونکی فکر کاوه، لکه جنګ یې چې ګټلی وي او د هغه په فکر سره دولس زره لښکر د ده د یو لک لښکر په مقابل کې، چې په خپل هېواد کې هم وو، هېڅ نه ؤ او دوی د هغه په فکر شفقت او زړه سوي ته احتیاج وو؛ خو د دغو دواړو ډلو وګړي د الله تعالی (جل جلاله) د دین په سر په خپلو کې دښمنان وو، د دوی جنګ د حق او باطل جنګ و، د دوی مقابله د توحید د کلمې په سر وه. الله جل جلالهُ وایي:

[خَصۡمَانِ ٱخۡتَصَمُواْ فِي رَبِّهِمۡۖ ...](الحج ۱۹)

ژباړه: دغه دوه ډلې د یو بل دښمنان دي او دښمني کوي دوی د الله جل جلالهُ په ذات باندې.

نو په هغه ډله باندې زړه سوی او شفقت په کار ؤ، چې د الله تعالی (جل جلاله) د دین په مقابل کې جنګېدل. ځکه مسلمانان په ډېر شوق او جذبه دغه جنګ ته راغلي وو او هر قسم قربانۍ ته اماده وو، له بلې خوا کفار په زور سره دغه جنګ ته راوستل شوي وو. نو د دې دواړو ډلو تر منځ لوی فرق موجود ؤ، ځکه چې یوه ډله هېڅ د مرګ څخه نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاریدله او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې مرګ د دوی لپاره یو لوی ارمان ؤ او بله ډله چې د کفارو وه، د هغوی لپاره د لوی څخه لوی ارمان د خپل مال او خاورې ساتل و.

د برباط دره او د رمضان مبارکه میاشت:

دغه جنګ د رمضان په مبارک میاشت کې شروع شو، په هغه میاشت کې چې نوم یې د جګړو او فتوحاتو سره ارتباط لري، ولې متاسفانه اوس دغه میاشت د ډرامو، فلمونو، بدو او فاحشو شیانو په مسابقو بدله شوېده، د دغې میاشتې په شپو کې بیداري او د ورځې خوبونه کول، د قران لوستلو او تهجدو لپاره نه، بلکې دنورو بې کاره او ناروا کارونو لپاره، په داسې حال کې چې دغه میاشت د جهادونو میاشت وه، په همدغه میاشت کې مسلمانان د اندلس خاورې ته داخل شوي وو، په کومه ورځ چې داخل شوي وو، د رمضان د میاشتې ۲۸ ورځ وه، یعنې د کوچنی اختر څخه دوه ورځې مخکې، په ۹۲ هـ کال کې دغه جګړه ونښته، د مسلمانانو او عیسایانو ترمنځ د شدیدو جنګونو له جملې څخه، یو سخت او شدید جنګ همدغه جنګ دی، د نصاراوو دفوجونو څپې په مسلمانانو لکه د طوفاني سمندر راغلې، خو مسلمانان د هغوی په مقابل کې ثابت قدمه پاتې شول.

(مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَ مِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا) (الاحزاب: ۲۳).

ژباړه: له مؤمنانو څخه ځینې داسې شخصیتونه شته چې هغوې له الله سره کړې ژمنه رښتیا کړې ده، له هغو نه ځا خپل نذر پوره کړ او څوک دوخت راتلو ته انتظار باسي. هغوې پخپله کړنلاره کې هیڅ تبدیلي رانه وستله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې وضع باندې جنګ ۸ ورځې ادامه وکړه او وروسته له هغه چې الله تعالی د مسلمانانو صبر او رښتینولي وازمایله، بیا یې فتحه ورته په نصیب کړه، لذریق په دغه جنګ کې ووژل شو او په یو بل روایت کې د شمال په لور وتښتېد، خو د دې څخه وروسته د هغه ذکر او نوم چېرته نه دی یاد شوی او اندلس د اسلام د تاریخ سره د ژوند یوه نوې صفحه پرانیستله، مسلمانانو په دغه جنګ کې زیات غنیمتونه ترلاسه کړل، چې زیات پکې اسونه وو او هغه مسلمانان چې پلي وو، ټول سواره شول؛ د مسلمانانو څخه هم درې زره مجاهدین په شهادت ورسېدل.

د اسلام مبارک دین دومره په اسانۍ سره مونږ او نورو خلکو ته ندی رارسېدلی، بلکې د شیهدانو په قیمتي وینو تویولو او د سرونو په شیندلو سره رارسېدلی دی.

طارق بن زیاد (رحمه الله) او د کښتیو د سوځولو موضوع:

برباط درې ته تر تللو مخکې، یوه مهمه موضوع چې د مسلمانانو په تاریخونو کې په عام ډول او د اروپایانو په تاریخونو کې په خاص ډول شهرت لري رامنځته شوې وه، هغه د طارق ابن زیاد (رحمه الله) له خوا د کښتیو سوځولو موضوع وه.

هر کله چې مسلمانان له اوبو څخه د اندلس طرف ته ورسېدل او په ساحل کې کښېوتل، نو طارق ابن زیاد (رحمه الله) ټولې هغه کښتۍ ګانې وسوځولې، چې اندلس ته پکې راغلي وو، تر څو مسلمانان جنګ ته تشویق کړي او هغوی ته یې وویل: مخې ته مو د دښمن فوځونه او شا ته مو سمندر دی، د تښتېدنې هېڅ لاره نشته، پرته له دې چې د خپلو تورو جوهر ښکاره کړئ، بله لاره نه لرئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې مؤرخين دا پېښه حقيقت ګڼي او ځينې نور پکې خبره کوي، ولې حقيقت دا دی چې دغه خبره باطله ده او د لاندې اسبابو په اساس د مسلمانانو تاريخ ته داخله شوېده.

اول: پدې روايت باندې په اسلامي تاريخ کې صحيح سند موجود ندی، ځکه صحيح روايات بايد د رښتينو خلکو څخه لاسته راغلي وي او دغه روايت د رښتينو او صادقو خلکو له رواياتو څخه ندي تر لاسه شوي، بلکې د اروپايانو له ليکنو څخه تر لاسه شوي، چې د برباط درې د جنګ په باره کې يې ليکلي دي.

دوهم: که چېرته طارق ابن زياد (رحمه الله) کښتيو ته اور اچولای وای، نو حتماً به د موسی بن نصير (رحمه الله) او يا وليد بن عبدالملک له خوا ورڅخه د دې کار پوښتنه کېده، په داسې حال کې چې داسې محاوره هېڅ نشته، چې د دوی تر منځ په دې اړه شوې وي او يا به هم د خليفه وليد څخه نورو اسلامي علماوو پدې اړه پوښتنې کولای، چې د کښتيو سوځول جواز لري او که نه؟ خو پدې اړه هم هېڅ عکس العمل نشته.

دريیم: اروپايان پدې اړه ندي توانيدلي چې دا خبره تغير کړي، چې څرنګه دولس زره پياده پوځ، سل زره سواره پوځ باندې چې د خپل وطن څخه ليرې هم وو، غلبه ومونده؟ نو ځکه يې دغه موضوع راواخيسته چې طارق بن زياد کښتۍ وسوځولې، د دې لپاره چې مسلمانان جنګ ته مجبور کړي، ځکه که شاته ځي، نو د تېښتې لاره خو نه لري او مرګ يې حتمي دی، نو مجبور وو چې قوي جنګ وکړي، تر څو فتحه حاصله کړي او که کښتۍ ګانې يې سوځولې نه وای، نو بيا خو ورته د تېښتې شرايط برابر وو او په اسانۍ سره تښتېدلای شول، خو اروپايان د دې پوهې څخه عاجز دي، چې الله تعالی فرمايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿يَآيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوٓا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ۝ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝﴾. (الانفال).

ژباړه: ای مؤمنانو کله چې يو ځای شئ، تاسې له کافرانو سره، په داسې حال کې چې دوی ګڼ وي، نو مه ګرځوئ تاسې دغو کفارو ته شاوې خپلې او هر هغه چې وګرځوي کفارو ته شا خپله، خو په داسې حال کې چې بېرته ګرځيدونکی وي له پاره د جنګ، يا حال دا چې يو ځای کيدونکی وي، په طرف د بلې ډلې، نو په تحقيق سره رجوع يې وکړه او اخته شو په غضب د الله جل جلالهُ او ځای د اوسيدلو د ده دوزخ دی او بد ځای د ورتللو دی دغه دوزخ.

نو پدې ځای کې د جنګ له ميدان څخه، د مسلمانانو شاتګ احتمال درلود او د (محترفا) کلمه جنګ ته د دوباره امادګۍ په خاطر راغلې ده او د (متحيزا) کلمه د نورو مسلمانانو سره د يو ځای کيدو په خاطر راغلې ده او د مسلمانانو ډله په المغرب يا مراکش کې وه. نو طارق ابن زياد (رحمه الله) ولې په ځان دوباره امادګي قطع کوله؟ نو د کښتيو د سوځولو خبره يو تېری او تجاوز دی، چې د طارق ابن زياد (رحمه الله) په شخصيت باندې خلکو کړی دی.

څلورم: او اخرين رد په دغه روايت باندې دا دی، چې طارق بن زياد (رحمه الله) د ټولو کښتيو مالک نه ؤ، بلکې ځينې کښتۍ ګانې د يليان يعنې د سبتې د حاکم وې، چې دوی ته يې ورکړې وې، تر څو د اوبو څخه پرې تېر شي او بېرته يې هغوی ته وسپاري، تر څو پخپله يليان پرې د اندلس لورې ته تېر شي، لکه څنګه مو چې پدې باره کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وضاحت کړی دی، نو پدې اساس طارق بن زیاد (رحمه الله) د دغو کښتیو د سوځولو حق نه درلود.

نو ټولو دلایلو ته په کتو سره ویلای شو، چې د کښتیو د سوځولو خبره درواغ ده او هېڅ حقیقت نه لري او د دې لپاره جوړه شوې، تر څو د مسلمانانو په شان تېری وکړي.

د برباط د درې له جنګ څخه وروسته طارق بن زیاد (رحمه الله) ته معلومه شوه، چې دا بهترین وخت دی، تر څو داندلس فتحه تکمیله شي او د دې لپاره د ډېرو خسارو او تاوانونو ته ضرورت نه پېښېږي.

د دې خبرې ثبوت لپاره لاندې څو دلایل وړاندې کوو:

۱. د دولس زرو نفرو بریالي کېدل، په یو لک نفرو باندې، داسې یوه فتحه وه، چې د اندلس په خلکو یې د مسلمانانو تاثیر وغورځاوه.

۲. د یو قوي شکست په خوړلو سره د نصاراوو معنوي قوت له منځه تللی ؤ.

۳. د معنوي قوت له منځه تللو سره سره، د هغوی زیات تعداد فوجونه وژل شوي وو، نو مادي قوت یې هم کمزوری شوی ؤ.

۴. طارق ابن زیاد (رحمه الله) ته معلومه شوه، چې د لذریق لرې والی د خلکو څخه د دې لپاره ښه فرصت دی، تر څو د اسلام تعلیم خلکو ته ورکړای شي، ځکه خلکو د هغه څخه نفرت کاوه او د اسلام په مبارک دین کې داخلیدو ته نږدې وو.

۵. طارق ابن زیاد (رحمه الله) د سبتې په والي یلیان باندې باور نه درلود، ځکه چې په آینده کې د خپل تعهد څخه ونه ګرځي، نو پدې خاطر یې د اندلس د فتحې تکمیلول ضروري وګڼل، ځکه یې خپل لښکر له ځان سره واخیست او د اندلس د باقي ښارونو د فتحه کولو لپاره د شمال په لور روان شو، په لومړي سر کې د اشبیلې د ښار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرف روان شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیث شریف په دغه ځای کې هم تحقق پیدا کړ چې فرمايي: ((عن جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ. بخاري

ژباړه: دجابر بن عبدالله (رضی الله عنه) څخه روایت دی چې نبي کريم صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي: ما سره مرسته وشوه، داچې زما رعب پرېوت پر دښمنانو باندې د يوې مياشتې په فاصله کې زه بريالی شوم.

(يعني الله تعالی (جل جلاله) زما پر دشمنانو باندې د يوې مياشتې په فاصله کې زما رعب غورځولی و.

نو د اشبيلې ښار ته د مسلمانانو د رسېدلو سره سم د اشبيلي اوسيدونکو، د ښار دروازې خلاصې کړې او جزيه يې قبوله کړه.

په اسلام کې جزيه:

د مسلمانانو له خوا چې کفار د ځان او مال خوندي ساتلو په بدل کې کوم مال يا روپۍ ورکوي، هغې ته جزيه وايي، چې په عام ډول په اهل کتابو او د بعضو فقهاوو په قول سره په مجوسيانو او مشرکينو باندې هم اېښودل کيدای شي او د هغې په مقابل کې مسلمانان د هغوی څخه دفاع کوي. که چېرته مسلمانانو د هغوی څخه دفاع ونه شوای کولای، جزيه بېرته ورکوي، چې د اسلام په تاريخ کې داسې شوي دي.

جزيه له سړيو څخه اخيستل کېږي، له ښځو نه اخيستل کېږي، له بالغانو څخه اخيستل کېږي، له وړو څخه نه اخيستل کېږي، له مالدارو څخه اخيستل کېږي او له فقيرانو څخه نه اخيستل کېږي، همدارنګه له صحتمندو څخه اخيستل کېږي او له مريضانو څخه نه اخيستل کېږي بلکې فقير اهل کتاب، مجوسيان او مشرکين، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېرته د مسلمانانو په حکومت کې اوسېږي، نو د مسلمانانو د بيت المال څخه دوی ته هم مال ورکول کېږي، په همدې ډول جزيه د هغو کسانو څخه اخيستل کېږي، چې د جنګ قدرت ولري او له هغو کسانو څخه چې په جنګ قادر وي، خو خپل ځان يې د عبادت لپاره وقف کړی وي.

جزيه د زکات په مقابل کې ده، چې له مسلمانانو څخه اخيستل کېږي، بلکې له زکات څخه زياته کمه ده.

د اندلس د فتحې په زمانه کې د جزيې مقدار په يو کال کې يو دنيار ؤ او زکات د مسلمانانو د ټول مال دوه نيم فيصده برخه وه، په هر کال کې چې دوی به پس انداز کړی ؤ، نو زکات نسبت جزيې ته زيات دی او زکات هم په مسلمانانو باندې هغه وخت فرض کېږي، کله چې مسلمان شي او يو کس هغه وخت د جزيې څخه معاف کېږي، کله چې مسلمان شي او که چېرته دغه کس د مسلمانانو سره په جنګ کې حصه ونيسي، نو ده ته هم پکې حصه ورکول کېږي.

جزيه نسبت ټکس ته هم کمه ده، هغه چې خپل حاکمان يې پر دوی ټاکي، ځکه ټکس شل فيصده، ديرش فيصده او يا څلويښت فيصده ټاکل کېږي، خو جزيه د دې په مقابل کې ډېره کمه ده، حتی زکات هم د دې ټکس په مقابل کې د هېڅ برابر دی، ځکه زکات يوازې دوه نيم فيصده دی.

لکه څنګه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي. چې اهل کتاب د هغوی د توان څخه زيات مه مکلف کوئ.

نو د اسلام مبارک دين هغوی لپاره رحمت ؤ او د ډېر کم مال په مقابل کې يې د هغوی دفاع کوله.

اقول قولی هذا واستغفرالله لی ولکم وجزاکم الله خيرا کثيرا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم درس

ان الحمد لله نحمده و نستعینه و نستغفره و نومن به ونتوکل علیه و نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا انه من یهد الله فلا مضل له ومن یضلل فلا هادي له و اشهد ان لا اله الا الله وحد لا شریک له و اشهد ان محمد عبده و رسوله.

په تېر درس کې مو پدې باندې بحث وکړ، چې مسلمانان په څه ډول اندلس ته ولاړل او څه ډول یې په دولس زره پیاده لښکر باندې د نصاراوو یو لک سواره لښکر ته ماتې ورکړه او همدارنګه د اشبیلې ښار چې یو لوی ښار ؤ او قوي ښار پناه او دیوال یې درلود، څرنګه مسلمانانو ته تسلیم شو او اوسیدونکي یې جزیې ورکولو ته اماده شول

د اشبیلې د فتحې څخه وروسته طارق ابن زیاد (رحمه الله) د سبتې د ښار په لور روان شو، دغه ښار د اندلس په جنوب کې واقع دی، په دغه ښار کې هم یو قوي جنګ وشو، خو نصارا مات شول او دغه ښار هم مسلمانانو فتحه کړ.

د سبتې د فتحې څخه وروسته طارق ابن زیاد (رحمه الله) یو عجیبه کار وکړ، څکه د مسلمانانو شمېر په دغه وخت کې نهه زره تنه وو، خو طارق ابن زیاد (رحمه الله) د اندلس مختلفو ښارونو ته سر یې ولیږلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه سريه يې د قرطبې ښار ته وليږله، بله يې د غرناطې ښار ته وليږله، بله يې د مالقې ښار ته او بله يې هم د مرسيې ښار ته وليږله، چې دغه ټول ښارونه د اندلس په جنوب کې واقع دي.

خو پخپله طارق ابن زياد (رحمه الله) د باقي پاتې لښکر سره د طليطلې د ښار په لور چې هغه وخت د اندلس پايتخت ؤ روان شو.

طارق ابن زياد (رحمه الله) چې کومې سريې ليږلې وې، د هرې يوې تعداد يې د اوو سوو نفرو څخه زيات نه ؤ، خو له دې کمښت سره سره الله تعالى (جل جلاله) ټولو ته فتحه ورکړه.

طارق ابن زياد (رحمه الله) چې پخپله د باقي فوځ سره د شمال په لور تللى ؤ، په لاره کې د جيان په نوم يو مستحکم ښار ؤ، هغه يې فتحه کړ، موسى بن نصير (رحمه الله) طارق ابن زياد (رحمه الله) ته ويلي وو، چې د جيان څخه مخکې مه ځه او د طليطلې په فتحه کې عجله مه کوه، ځکه چې هلته له رسېدو سره عيسويان د مسلمانانو دغه وړوکى نهه زره نفري لښکر محاصره نه کړي، خو طارق ابن زياد (رحمه الله) لاره صافه وليدله او دا ورته معلومه شوه، چې په لاره کې د عيسويانو کوم لښکر وجود نه لري، همدارنګه طارق ابن زياد (رحمه الله) پدې هم پوه ؤ، چې طليلطه يو قوي او متسحکم ښار دى او د اندلس پايتخت هم دى، نو که چېرته دى د موسى بن نصير (رحمه الله) انتظار وکړي، نو کيداى شي چې د عيسويانو ځپل شوى طاقت بيا سره يو ځاى شي، چې بيا به د طليطلې فتحه ډېره ستونزمنه شي، نو طارق ابن زياد (رحمه الله) د خپل امير د رأيې په خلاف اجتهاد وکړ، په حقيقت کې طارق ابن زياد (رحمه الله) موسى بن نصير (رحمه الله) ته خبر ولېږه، چې لاره خلاصه ده، نو ستا څه رأيه ده؟ خو وړاندې له دې چې ځواب ورته راشي، روان شو او کله چې طليطلې ته ورسېد، نو ورته معلومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه، چې د طليطلې درې طرفونو يعنې شمال، غرب او شرق طرف ته لوی، لوی غرونه واقع دي، يواځې جنوب طرف ته يې لاره خلاصه وه، که څه هم لاره خلاصه وه، بيا هم يوه لويه کلا واقع وه، خو الله تعالی (جل جلاله) د مسلمانانو سره مرسته وکړه او د ښار اوسيدونکو د ښار دروازې خلاصې کړې او جزيه يې په ځان ومنله، خو دومره لويه فتحه هم د موسی بن نصير (رحمه الله) د خوشحالی سبب ونه ګرځيد او طارق ابن زياد (رحمه الله) ته يې يو ليک ورولېږه او په سخته لهجه يې هغه د نور پرمختګ څخه منع کړ.

دا کار يې ځکه وکړ، چې عيسويان د هغه وړوکی لښکر محاصره نه کړي موسی بن نصير (رحمه الله) هم تياری شروع کړ، تر څو طارق ابن زياد (رحمه الله) ته کومک ورسوي او يو اتلس زريز فوځ يې تيار کړ، مسلمانان لکه څنګه چې په اندلس کې د جهاد څخه خبر شوي وو، د هر ځای څخه ډلې، ډلې د جهاد په نيت هلته روان شول، کوم دولس زره مخکينی فوځ چې د طارق ابن زياد (رحمه الله) سره تللی ؤ، هغه د بربر قوم څخه وو او دغه نوی اتلس زره فوځ چې د موسی بن نصير (رحمه الله) سره تللو ته اماده ؤ، اکثره يې عربان وو، چې له يمن، حجاز، شام، عراق او نورو منطقو څخه دلته راغلي وو.

موسی بن نصير (رحمه الله) دغه اتلس زريز فوځ له ځان سره واخيست او د اندلس په طرف روان شو، کله چې اندلس ته داخل شو، نو پوه شو چې د اشبيلې خلکو چې د طارق ابن زياد (رحمه الله) سره د جزيې په ورکړه تړون کړي ؤ، اوس د طارق ابن زياد د تللو وروسته يې خپل تړون مات کړی او يو قوي لښکر يې تيار کړی ؤ، تر څو د طارق ابن زياد (رحمه الله) پسې ولاړ شي، خو دغه لښکر د موسی بن نصير(رحمه الله) سره مخ شو، موسی بن نصير (رحمه الله) ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار، تجربه لرونکی، وينس او ليرې ليدونکی لارښود ؤ او هېڅکله په هغه شکل نه ؤ، لکه څنګه چې بعضې خلکو ويلي دي چې موسی بن نصير (رحمه الله) د کينې له مخې د طارق ابن زياد(رحمه الله) فتوحات څنډول، تر څو پخپله اندلس فتحه کړي او همدارنګه دوی ويلي، چې طارق ابن زياد (رحمه الله) يې څنډولی و، تر څو پدې کار کې ورسره شريک شي.

خو په حقيقت کې داسې نه ده، څکه موسی بن نصير (رحمه الله) نه غوښتل چې مسلمانان چې تعداد يې کم ؤ، د چا د دسيسې او دوکې ښکار شي او په يو پردي ملک کې هلاک شي.

موسی بن نصير (رحمه الله) اشبيله محاصره کړه او دغه محاصره تر څو مياشتو پورې اوږده شوه، تر دې چې د اشبيلې اوسيدونکو د ښار دروازې خلاصې کړې او مسلمانانو ته تسليم شول.

موسی بن نصير (رحمه الله) هغه ځايونو ته چې طارق بن زياد (رحمه الله) تللی ؤ، ولاړ نه شو، بلکې د غرب طرف ته روان شو، چې دې طرف ته طارق بن زياد (رحمه الله) نه ؤ تللی او د دې لپاره په بله لاره روان شو، تر څو فتحه مکمله شي.

موسی بن نصير (رحمه الله) زياتې منطقې فتحه کړې، تر دې چې مارده ښار ته ورسېد او پدې منطقه کې هم د قوط د قوم زيات تعداد خلک راټول شوي ؤو، موسی بن نصير (رحمه الله) مارده محاصره کړه، دغه محاصره هم د څو مياشتو لپاره اوږده شوه او پدې ټوله موده کې طارق ابن زياد (رحمه الله) په طليطله کې ورته منتظر ؤ، تر دې چې د څو مياشتو د محاصرې څخه وروسته د رمضان د مياشتې په اخري ورځو کې او اختر ته نږدې د مارده خلکو د ښار دروازې خلاصې کړې او د جزيې په منلو سره يې مسلمانانو سره سوله وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسی بن نصیر (رحمه الله) د غربي اندلس لیري منطقو ته خپل خوی عبدالعزیز بن موسی لیږلی ؤ، چې اوس دغه منطقې د پرتګال په نامه یادېږي. عبدالعزیز بن موسی په ډېر کم وخت کې دغه ټولې منطقې فتحه کړې، چې د همدې فتحې او ویاړ له مخې د پرتګال فاتح عبدالعزیز بن موسی (رحمه الله) دی.

بعضو خلکو ویلي چې کله موسی بن نصیر (رحمه الله) د طارق ابن زیاد (رحمه الله) سره مخ شو، نو ډېر سخت ورته په غصه شو او بندي یې کړ او حتی هغه یې په قمچینو وواهه، خو دا خبره هم حقیقت نه لري او له حقیقت څخه لرې ده. دغه داستانونه د اروپایانو له روایتونو څخه بغیر په نورو ځایونو کې ندي راغلي او حقیقت دا دی چې موسی بن نصیر (رحمه الله) هغه ډېر معمولي شان سر زنشت کړ او بغیر له دې څخه د دغو دواړو اتلو سالارانو تر منځ لیدنه چې دوه کاله وروسته شوې وه، ډېره دوستانه لیدنه وه.

دغه دواړه سالاران د ۹۲ هـ کال د رمضان څخه د ۹۴ هـ کال تر ذي الحجې پورې یو د بل څخه لرې ؤ، ځکه چې د طارق ابن زیاد (رحمه الله) حملې یو کال په بر کې نیولی ؤ، تر څو طلیطلې ته ورسېد، کله چې دغه دواړه سالاران سره یو ځای شول، نو بیا یې د شمالي منطقو د فتحې لپاره اماده ګي ونیوله. کله چې د شمال طرف ته روان شول، نو د برشلونه ښار یې فتحه کړ (د برشلونه په باره کې مسلمانان له دې علاوه، نور هیڅ نه پوهېږي، چې هلته د فوټبال یو ټیم شته او پدې نه پوهېږي چې هلته مسلمانان په فاتحانه ډول ورداخل شوي دي او هلته یې د الله تعالی (جل جلاله) دین رسولی دی) د برشلونه څخه وروسته دوی د سرقسطه په لور ولاړل، چې یو لوی ښار دی او دا ښار یې هم فتحه کړ. له هغې وروسته د شمال منځنۍ برخې ته او شمال غرب خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ولاړل او همدارنګه موسی ابن نصیر (رحمه الله) يو لښکر د پېرينه د غرونو شا ته ولېږه، دغه لښکر چې د پېرينه د غرونو څخه تېر شو نو د اربونه ښار ته چې د سپيني بحيرې په غاړه پروت دی ورسېده.
موسی بن نصير (رحمه الله) پدې کار سره په فرانسه کې د يو اسلامي خاورې بنسټ کېښود، چې د وخت په تېرېدو سره پراخه شو، چې بيان به يې انشاء الله په راتلونکو درسونو کې راشي.
وروسته له هغې چې دغه لښکر د فرانسې جنوبي برخه فتحه کړه، موسی بن نصير (رحمه الله) د خپل لښکر سره د شمال غربي اندلس تر اخرې برخو پورې ورسېد، تر دې چې د ټول اندلس فتحه په ۹۵ هـ کال کې مکمله شوه، بغير له يوې منطقې څخه چې هغه د شمال غربي اندلس يوه لرې سيمه وه، چې د صخره په نوم يادېده او دغه سيمه د بسکای په خليج کې د اطلانتيک سمندر سره نږدې واقع وه، موسی بن نصير (رحمه الله) صخره هم محاصره کړې وه او د هغې د فتحې عزم يې هم درلود، خو په ناڅاپي ډول د داسې پېښې سره مخ شو، چې د هغې توقع يې هېڅ نه لرله.
موسی بن نصير (رحمه الله) ته د وليد بن عبدالملک ليک او د فتوحاتو درېدل:
پدې وخت کې له دمشق څخه د اميرالمؤمنين فرمان د موسی بن نصير (رحمه الله) او طارق ابن زياد (رحمه الله) په نامه راورسېد او له هغوی څخه يې غوښتي وو چې د فتحې پوره کول دې پرېږدي او دمشق ته دې راشي، پدې امر سره موسی بن نصير (رحمه الله) ډېر خفه شو، خو مجبور ؤ چې د خليفه دغه امر ومني، پدې ځای کې لازمه ده چې له موسی بن نصير(رحمه الله) سره يو ځای تعجب وکړو، چې خليفه ولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې کار وکړ. خو د دې جواب د ولید بن عبدالملک سره ؤ، چې په لاندې ډول دي:

۱. ولید ابن عبدالملک پدې اندیښنه کې ؤ، چې مسلمانانو د خپل ملک څخه دومره لرې په اروپا کې په دومره تېزۍ سره پرمختګ وکړ، هسې نه چې نصارا هغوی محاصره کړي او لکه څنګه چې مسلمانانو په هره اندازه هلته پرمختګ کاوه او ځایونه یې نیول. نو قوت یې کمېده او له کومک څخه لرې کېدل، ولید نه غوښتل چې مسلمانان په دومره تیزۍ سره پرمختګ وکړي.

۲. ممکن ولید بن عبدالملک د موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق ابن زیاد (رحمه الله) د راګرځیدو څخه بغیر، هم د فتوحاتو درول غوښتل، ولې د دوی په راګرځیدو او دمشق ته په راتګ یې ځکه تأکید کاوه، چې ولید اوریدلي وو چې موسی بن نصیر (رحمه الله) غواړي چې د اندلس تر فتحې وروسته ټوله اروپا فتحه کړي، تر څو د غرب له لارې قسطنطینیه فتحه کړي، د امویانو لښکر څو ځلې کوښښ کړی ؤ، چې قسطنطینیه له ختیځ لوري فتحه کړي، خو نه وو توانیدلي، نو ځکه موسی بن نصیر (رحمه الله) د ټولې اروپا د فتحه کولو فکر کړی ؤ، تر څو د لویدیځ له لوري قسطنطینیه فتحه کړي، خو ولید بن عبدالملک پدې ویره کې ؤ، که مسلمانان د اروپا منځ ته داخل شي او له کومک څخه لرې شي، هسې نه هلاک شي، نو ځکه یې موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق ابن زیاد (رحمه الله) ته د فتوحاتو د درولو او د دوی د بېرته راګرځېدلو امر وکړ. دلته باید د موسی بن نصیر (رحمه الله) عالي همت وستایو. خصوصاً کله چې پدې وپوهېږو چې کوم وخت هغه دا فکر درلود! نو عمر یې پینځه اویا کاله ؤ، په دې عمر کې یې هم د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې جهاد کاوه او اندلس

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې فتحه کړ او همدارنګه د اندلس د فتحې څخه وروسته يې د اروپا د فتحې فکر کاوه، تر څو د لويديځ له لارې قسطنطينيه فتحه کړي، د غه د اوږد عمره شخص په پينځه اويا کلنۍ کې داسې فکر کاوه! د هغه دا رنګه فکر د او سنيو پينځه اويا کلنو لپاره يو مثال دی، چې فکر کوي د کيناستلو عمر يې رارسېدلی دی او نور يې کارونه پای ته رسېدلي دي. ښکاره ده چې وظيفه او کار يې پای ته ندی رسېدلی او که نه نو راتلونکي نسل ته به څوک صحيح تعليم ورکوي؟ او هغوی به څوک د خپلو تجاربو څخه مستفيد کوي؟ او د هغوی کارونه به څوک اصلاح کوي؟

همدارنګه موسی بن نصير (رحمه الله) شمالي افريقا په داسې حال کې فتحه کړه، چې عمر يې د شپيتو کلونو څخه اوښتی ؤ، چې د غه عمر په اوسني وخت کې د تقاعد عمر دی، نو کله چې د وليد فرمان ورته ورسېد ډېر خفه شو، ځکه خفه شو، چې له جهاد نه منعې شو او کوم ارمان يې چې درلود، هغه پوره نه شو، خو مجبور ؤ چې د خليفه حکم ومني. هماغه ؤ چې طارق ابن زياد (رحمه الله) يې له ځان سره کړ، د دمشق په لور را وګرځېدل او په داسې حال کې دمشق ته را ورسېدل، چې وليد بن عبدالملک د مرګ په مرض اخته ؤ او درې ورځې وروسته د دوی د ورتګ څخه وفات شو او پر ځای يې سليمان بن عبدالملک خليفه وټاکل شو، چې دی هم د خپل ورور سره پدې خبره کې همنظره ؤ، چې موسی بن نصير دې په دمشق کې پاتې شي.

د موسی بن نصير د راتګ څخه يو کال وروسته سليمان بن عبدالملک په ۹۷ هـ کال کې حج ته تلونکی ؤ، نو موسی بن نصير (رحمه الله) لکه څنګه يې چې د لسو کالو څخه هم زياته موده په افريقا او اندلس کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېره کړې وه او پدې تو له موده کې يو وار هم بېرته نه ؤ راغلی، نو ځکه يې د سليمان بن عبدالملک سره يو ځای د حج اراده وکړه.

په لاره کې موسی بن نصير (رحمه الله) دعا وکړه، چې ای الله جل جلاله، که زندګي راکوې ! نو ما بېرته د جهاد خاورې ته ولېږه، تر څو هلته شهيد شم او که د جهاد څخه بغير په بل ځای کې مرګ راکوې، نو بيا د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مبارک ښار مدينه منوره کې را څخه روح واخله. د دې څخه وروسته حج ته ولاړ او کله چې له حج څخه بېرته را ورګرځيد، نو په مدينه منوره کې وفات شو او د صحابه کرامو (رضی الله عنهم) سره يو ځای دفن کړای شو

دا ؤ د صالحانو او الله تعالی (جل جلاله) سره د محبت لرونکو ارمان، چې خپله زياته زندګي يې په جهاد او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې تېره کړې وه. زړونه يې د الله تعالی (جل جلاله) د محبت سره تړلي وو او د الله تعالی (جل جلاله) څخه يې د خپلې خاتمې سوال وکړ، چې قبول شو، مدينه منوره کې وفات شو او هملته دفن شو.

خو د ده د لارې ملګری طارق ابن زياد (رحمه الله) چې د اندلس څخه يو ځای د ده سره راغلي ؤ. د هغه په باره کې هېڅوک معلومات نه لري، يعنې کله چې هغه دمشق ته راغلی. بيا د هغه په باره کې هېڅ معلومات نشته، چې ايا هغه بېرته اندلس ته ولاړ او که په دمشق کې يې باقي ژوند تېر کړ؟ خو ځينې راويات شته چې ډېر صحيح ندي او وايي چې په ۱۰۲ هـ = ۷۲۱ م يعنې د اندلس څخه تر راتګ پينځه يا شپږ کاله وروسته وفات شو، خو معلومه نده چې په دمشق کې وفات شو او که په کوم بل ځای کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صخره:

کله چې مسلمانان د اندلس د فتحې څخه وروسته د فرانسې غرب ته ورسېدل، نو موسی بن نصير (رحمه الله) او طارق بن زياد (رحمه الله) د خليفه په امر بېرته راوګرځېدل، خو يوه ډېره کوچنۍ منطقه د اندلس په شمال لويديځ کې د مسلمانانو د فتحې څخه پاتې وه او مسلمانان بې خطر ته متوجه نه شول، چې يوه ورځ به داسې راشي، چې د نصاراوو د مملکت سرچينه به له همدغه ځايه پيل شي او مسلمانان به په اندلس کې له سقوط سره مخ کړي، دغه منطقه د صخره په نوم يادېدله، چې مسلمانانو هغه نه وه فتحه کړې او په هغې کې د نصاراوو يوه لويه ډله اوسېدله. زياتره مؤرخين پدې فکر دي، که موسی بن نصير (رحمه الله) او يا طارق بن زياد (رحمه الله) په هغه ځای کې پاتې وای، نو دغه سيمه بې همداسې نه پرېښودله. کولای شو ووايو چې يو ډېر وړوکی او ساده امر د وخت په تېريدو سره ډېر لوی مصيبتونه منځ ته راوړي.

نو مسلمانانو ته لازمه ده، چې خپل ټول کارونه په قوي عزم سره تر سره کړي.

د فتحې د دورې پای (۹۵ هـ = ۷۱۴ م):

د مشق ته د موسی بن نصير (رحمه الله) او طارق بن زياد (رحمه الله) تر تللو وروسته، د اندلس د تاريخ هغه مهمه دوره چې په هغې کې اسلامي حکومت په اندلس کې قائم شوی ؤ او په تاريخ کې د فتحې د دورې په نوم ياده شوېده؛ پای ته ورسېدله. د اندلس تاريخ د ملک نظام له حيثه په څو دورو ويشل شوی دی، چې يوه دوره د فتحې دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده او دغه دوره په ۹۲ هـ = ۷۱۱ م کال شروع شوه او په ۹۵ هـ = ۷۱۴ کال کې ختمه شوه، یعنې د فتحې دوره تقریباً درې نیم کاله وه.
او دا له یوې عسکري معجزې څخه کم نده، چې مسلمانانو د ټولو جغرافیایي مشکلاتو سره،سره دغه خاوره په درې نیمو کلونو کې فتحه کړه. دا رنګې عسکري معجزه د اسلامي تاریخ څخه پرته، بل کوم تاریخ کې نه لیدل کېږي، د دغې دورې څخه وروسته، نوې دوره شروع کېږي، چې د والیانو د دورې په نوم شهرت لري، دغه دوره د موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق بن زیاد (رحمه الله) د بېرته تګ څخه شروع کېږي او ۴۲ کاله ادامه کوي. یعنې د ۹۲ هـ څخه شروع او تر ۱۳۸ هـ پورې دوام کوي.
د والیانو معنا دا ده، چې یو والي به د اندلس امور په خپل لاس کې واخیستل او هغه به بیا د مسلمانانو د خلیفه متابعت کاوه، چې پدې زمانه کې د مسلمانانو اولنی خلیفه سلیمان بن عبدالمک ؤ، له هغه وروسته عمر بن عبدالعزیز (رحمه الله) خلیفه شو، بیا یزید بن عبدالملک، بیا هشام بن عبدالملک او په همدې ډول د امویانو د دورې تر اخره پورې؛ دغې دورې ادامه پیدا کړه.
لومړی والي په اندلس کې عبدالعزیز بن موسی بن نصیر (رحمه الله) دی، چې د سلیمان بن عبدالمک په امر باندې مقرر شوی و.
عبدالعزیز بن موسی هم د جهاد په لاره کې د خپل پلار موسی بن نصیر (رحمه الله) په شان ؤ، لکه څنګه یې چې پلار د هغه په اړه ویلي دي (صواما قواما) په سختۍ سره به یې روژه نیوله، تهجد به یې کول او د الله جل جلاله د لارې مجاهد ؤ.
د والیانو دوره ډېره عجیبه دوره وه، ځکه چې د ۴۲ کلونو په موده کې ۲۲ والیان قدرت ته ورسېدل، یعنې هر والي د دوه یا درې کلونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات حکومت ندی کړی او دا څکه چې د دې واليانو څخه زيات يې د فرانسې په جنګونو کې شهيدان شوي دي او د دغې دورې په دوهمه برخه کې، زيات واليان د شورشونو په اساس لرې شوي دي.

سبحان الله! د دغې دورې اوله برخه د دوهمې برخې سره ډېر تفاوت لري. کولای شو د واليانو دوره د ادارې او حکومت دارۍ له کبله په دوه برخو ووېشو. اوله دوره چې د جهاد او فتوحاتو دوره وه، له ۹۲ هـ کال څخه يې تر ۱۲۳ هـ کال پورې دوام وکړ، خو دوهمه دوره چې ډېره ضعيفه او د دسيسو دوره وه، د ۱۲۳ هـ کال څخه تر ۱۳۸ هـ کال پورې، يعني ۱۵ کاله يې دوام وکړ.

د ټولو واليانو ذکر دلته نه شو کولای، د نمونې په توګه به د څو مشهورو واليانو يادونه وکړو:

د واليانو د دورې اولې برخې ځينې صفات درلودل. لکه په اندلس کې د اسلام خپرېدل او خلکو ته د اسلام تعليم ورکول.

کله چې د اندلس خلکو وليدل چې اسلام يو کامل او شامل دين دی او د انسانانو د ژوند ټول مسايل تنظيموي. لکه په دې دين کې يې واضحه او ښکاره عقيده پيدا کړه، عبادات يې پکې په ښايسته شکل پيدا کړل. د سياست حکومت، تجارت، زراعت او معاملاتو لارښوونې يې پکې پيداکړې، د دغه دين په حاکمانو او مشرانو کې يې تواضع پيدا کړه، همدارنګه د والدينو، اولادونو، ورونو، ګاونډيانو، خپلوانو، دوستانو او حتی دښمنانو سره د کړنلارې او سلوک اصول پکې هم ټاکل شوي وو. بنديانو سره د رويې اصول پکې وو، بلکې هر هغه څه سره، چې هغو ورسره اشنا يې درلوده، اسلام يې په اړه اصول درودل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په خپل پخواني دين کې يې ډېر نا اشنا مفاهيم درلودل، چې دوی ته د فهم ور نه وو او حاکم به چې څرنګه غوښتل، دوی ته به يې قوانين وضعه کول، نو ځکه دوی د اسلام په مبارک دين کې ډلې، ډلې داخل شول او د اندلس د فتحې څخه لږه موده پس، د اندلس زياتره اوسيدونکي د اندلس اصلي اوسيدونکي وو او عرب او بربر يې اقليتونه وو، خو حکومت يې بيا هم د همدوی ؤ او د اندلس اوسيدونکي هم د اسلام عساکر شول او همغوی د اسلام د راوړلو څخه وروسته فرانسې ته د فتوحاتو لپاره ولاړل. عربو او بربريانو د اندلس د اصلي اوسيدونکو سره ودونه وکړل او نوی نسل يې رامنځ ته کړ، چې دغه نوی نسل د مؤلدينو په نوم مشهور شو.
مسلمانانو په اندلس کې طبقې لغوه کړې، يعنې کله چې د اسلام مبارک دين راغی، نو د حاکم او محکوم ترمنځ يې مساوات رامنځ ته کړل، که چېرته به قاضي پر چا ناحقه حکم کاوه، نو د هغه په مقابل کې به درېده. همدارنګه مسلمانانو د خلکو د عقيدو ازادي ساتلې وه او دهغوی کليساګانې يې پرېښې وې، که چېرته به نصارا د کليسا په خرڅولو موافق شول، نو مسلمانانو به په مناسب قيمت هغه ترې اخيستله او په هغه ځای به يې جومات جوړاوه او که به يې د خرڅولو څخه انکار وکړ، نو هغه به يې پرېښودله او د هغې د ورانولو قصد به يې نه کاوه. مسلمانانو مدنيت او ابادۍ ته هم زياته توجه وکړه او زيات پلونه او نور ځايونه يې جوړ کړل، چې له جملې څخه يې يو د قرطبې پول دی، دغه پول په هغه وخت کې د اروپا د عجيبو پلونو له جملې څخه ؤ.
د وسلو او کښتيو جوړولو لوی مرکزونه يې هم جوړ کړل او اسلامي قوت ته يې زياتوالی ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هسپانويانو هم په هر کار کې د مسلمانانو تقليد شروع کړ، د فاتحينو ژبه چې عربي وه، هغوی زده کوله، حتی يهودو او نصاراوو چې د هسپانيې اوسيدونکي وو، د عربي ژبې په زده کولو وياړ کاوه.
سبحان الله! شکست خوړلی قوم هميش د فاتح قوم تقليد کوي، لکه څنګه چې په اوس وخت کې په ځينو تعليمي ادارو کې اساسي ژبه انګليسي ده، مسلمانان د انګليسي ژبې په يادولو باندې فخر کوي، په غربي تمدن او پرمختګ باندې عاشقان دي او هغه ژبه چې الله تعالی (جل جلاله) د قرانکريم په واسطه هغې ته شرف ورکړی او د جنت ژبه ده، هغه يې ترک کړېده او انګليسي ژبې ته يې کش ورکړی.
مسلمانانو په هغه زمانه کې قرطبه خپل پايتخت وټاکه، په اول کې د طليطلې ښار د اندلس پايتخت ؤ، خو پدې خاطر چې طليطله په شمال کې د فرانسې او صخرې سره نږدې وه او د پايتخت لپاره مناسب ځای نه ؤ، نو ځکه مسلمانانو قرطبه خپل پايتخت وټاکه، چې دغه ښار د اندلس په جنوب کې واقع دی، تر څو د کومک غوښتلو لپاره المغرب ته نږدې وي.
د واليانو د دورې په اوله برخه کې، کوم شی چې ډېر مهم و، هغه په فرانسه کې جهاد ؤ، په فرانسه کې جهاد د مسلمانانو په تاريخ کې زياتې خطاګانې درلودې.
دلته د بعضو هغو واليانو څخه يادونه کوو، چې په فرانسه کې د جهاد مخکښان وو.
سمح بن مالک الخولاني يو د هغو واليانو څخه دی، چې په فرانسه کې يې زيات جهاد کړی دی، سمح بن مالک د عمر بن عبدالعزيز (رحمه الله) په وخت کې د اندلس والي ؤ، دغه شخص چې کله د اندلس والي شو، نو فرانسې ته ولاړ، په فرانسه کې يو ښار د اربونه په نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې مسلمانانو د موسی بن نصیر (رحمه الله) په وخت کې د سریې په اساس فتحه کړې ؤ، خو سمح بن مالک (رحمه الله) ټوله جنوبي فرانسه فتحه کړه او د یوې لویې ګذرګاه اساس یې کیښود، چې د سپتمانیا د مقطع په نوم یادیدله، چې اوس هغه مقطع د رویرا (Rviera) د ساحل په نوم یادېږي، چې د نړۍ زیات مسلمانان یې کتلو ته ورځي او د سیاحت له نظره د نړۍ له مشهورو ځایونو څخه شمېرل کېږي. په پخوا وختونو کې مسلمانان دغه ځای ته په فاتحان ډول ورننوتلي وو او هلته یې د الله تعالی (جل جلاله) قانون حاکم کړی ؤ.
سمح ابن مالک (رحمه الله) د ۱۰۲ هـ کال د عرفې په ورځ شهید شو او د هغه څخه وروسته زیات والیان تېر شول، چې د نومونو له یادولو یې تېرېږو، د عمبسه بن صهیب (رحمه الله) یادونه کوو، چې ډېر متقي او پرهیزګاوه سړی ؤ، طبعاً ډېر خلک به هغه نه پېژني، خو هغه یو حقیقي مجاهد شخصیت تېر شوی دی او د ۱۰۳ هـ څخه تر ۱۰۷ هـ کال پورې په اندلس کې حاکم ؤ او د جهاد په کولو سره د سانس تر ښار پورې چې د پاریس د ښار څخه ۳۰ کیلو متره لرې دی؛ ورسېده. یعنې عمبسه بن صهیب (رحمه الله) د فرانسې تقریباً اویا فیصده خاوره د مسلمانانو تر کنترول لاندې راوستې وه، وروسته له دې عمبسه بن صهیب (رحمه الله) هم شهید شو، ده څخه وروسته د اندلس په ټولو امورو کې تغیر راغی، د عمبسه بن صهیب (رحمه الله) څخه وروسته هم په اندلس کې زیات والیان تېر شول، تر دې چې الحیسم الکلابي قدرت ته ورسېد، الحیسم الکلابي د تېرو والیانو برعکس ډېر متعصب سړی ؤ، په قوم عرب و او د ده په وخت کې د عربو او بربریانو تر منځ اختلافات شروع شول، خو له دې څخه وروسته الله تعالی (جل جلاله) عبدالرحمن الغافقي (رحمه الله) قدرت ته ورساوه او دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخص يو ځل بيا د مسلمانانو له منځ څخه بې اتفاقي او قومي تعصبات لرې کړل، کله چې د دغو مشکلاتو په حل کولو بريالی شو، نو فوج يې له ځان سره واخيست او د فرانسې په لور روان شو، تر څو له نوي سره فتوحات شروع کړي او دی د فتوحاتو په لړ کې داسې ځای ته ورسېد، چې هلته د ده څخه پخوا مسلمانان نه وو رسېدلي، يو په بل پسې يې ښارونه فتحه کړل، د ارل ښار له فتحه کولو وورسته يې دبودو ښار فتحه کړ، دغه ښار اوس هم شته، وروسته له دې يې د تنوشه ښار او بيا يې د تورانتا ښار فتحه کړ، تر دې چې د پواتي ښار ته ورسېدل، چې دغه ښار د پاريس له ښار څخه تقريباً سل کيلو متره ليرې د لويديځ طرف ته واقع دی او د قرطبي ښار څخه تقريباً زر کيلو متره فاصله لري.

په پواتي کې د بلاط په نوم يوه منطقه وه، چې عسکري کيمپ ؤ، بلاط په اندلسي ژبه کې ماڼۍ ته وايي، په دغه ځای کې يوه پخوانۍ تشه ماڼۍ وه، چې عسکر پکې اوسېدل.

عبدالرحمن الغافقي د خپلو عسکرو په تنظيم شروع وکړه، تر څو د نصاراوو د مقابلې لپاره ځان تيار کړي، د عبدالرحمن الغافقي، په فرانسه باندې، دغه حمله، لوی ترينه حمله وه، ځکه چې پدې حمله کې د مسلمانانو د فوج تعداد پنځوس زرو ته رسېده، خو د عبدالرحمن الغافقي په لښکر کې دغه وخت يو خطرناک مشکل رامنځته شو او هغه دا چې مسلمانانو د اندلس څخه د پواتي تر ښار پورې، ډېر ښارونه فتحه کړي وو او زيات غنيمتونه يې تر لاسه کړي ؤ، نو پدې وخت کې مسلمانان د غنيمتونو عاشقان شول او په دې فکر کې شول، چې بايد بېرته وګرځو، تر څو دغه مالونه خپل وطن ته ورسوو، چې فرانسويان يې راڅخه بېرته ونه نيسي، ليکن عبدالرحمن الغافقي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رحمه الله) خلک را جمع کړل او ورته يې وويل: مونږ دلته د غنيمتونو راټولو لپاره نه يو راغلي، بلکې د دې لپاره راغلي يوو، چې د الله جل جلاله دين خلکو ته ورسوو او خلک د بنده د عبادت څخه د الله تعالی عبادت ته راوبولو.

پدې ډول يې لښکر د جهاد او شهادت لپاره اماده کړ او بيا د خپل لښکر سره د پواتي په لوري روان شو.

کله چې پواتي ته ورسېدل، نو په لښکر کې نوي مشکلات راپيدا شول او هغه دا چې کوم تعصبات چې په اندلس کې د عربو او بربريانو تر منځ موجود ؤ او د عبدالرحمن الغافقي (رحمه الله) په واسطه له منځه تللي وو، يو ځل بيا راتازه شول او دا پدې خاطر رامنځته شوې وو، چې د غنايمو څخه بايد څوک څه شی واخلي، عربو به ويل چې مونږ عرب يوو، بايد زمونږ حصه زياته وي او بربريانو به ويل چې مونږ بربريان يوو او دا هېواد مونږ فتحه کړی دی، د همدې وياړ له مخې زمونږ حصه بايد زياته وي، دوی دا هيره کړه، چې د اسلام په مقابل کې قوميت کوم اهميت نه لري، خو په دوی کې د دغه مشکل پيدا شو.

همدارنګه د غنيمتونو مينه او د هغو د لاسه وتلو ويره هم ورسره پيدا شوه او د دې په څنګ کې مسلمانانو په خپل زياتوالي باندې اعتماد وکړ، ځکه چې دغه وخت د مسلمانانو تعداد پنځوس زره جنګياليو ته رسېده، چې د اندلس په تاريخ کې يې سابقه نه درلودله.

نو هغوی خپل لښکر ته مغرور شول او فکر يې کاوه چې دوی نه شي مغلوبيدای، نو د حنين ورځ له نوي سره را تازه شوه او سره د دې چې د مسلمانانو سرلښکر ډېر تقوی داره، پرهيزګاره او مجاهد شخصيت ؤ، خو په لښکر کې يې د ماتې عوامل رابښکاره شوې وو، لکه د غنيمتونو سره مينه، قومي تعصبات او همدارنګه په خپل زياتوالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې اعتماد کول، خو هر کله چې د مسلمانانو تعداد زيات شوی او په الله جل جلالهُ باندې د توکل کولو پر ځای يې، په خپل زياتوالي اعتماد او باور کړی، نو الله جل جلالهُ له ماتې سره مخ کړي دي.

د نصاراوو لښکر د پاريس څخه د چارل مارتل په مشرۍ باندې راروان شوی ؤ، چې د لښکر تعداد يې څلور سوه زره جنګياليو ته رسېده، يعنې د مسلمانانو د لښکر څخه د دوی تعداد اته چنده زيات ؤ او د دې سره، سره مسلمانان د خپل پايتخت قرطبې څخه هم ډېر ليرې وو.

دغه جنګ په پواتې کې شوی دی، چې د پاريس سره نږدې دی، جنګ لس ورځې دوام وکړ، دا د ۱۱۴ هـ کال د رمضان مياشت وه، د جنګ په اولنيو وختونو کې، سره له دې چې د نصاراوو فوځ ډېر ؤ، خو غلبه د مسلمانانو وه، خو نصاراوو چې کله د مسلمانانو په غنيمتونو باندې، چې د مسلمانانو د فوځ شاته واقع وو، حمله وکړه، مسلمانان د غنيمتونو په فکر کې شول، نو ځکه يې لښکر خور، وور شو او په دغه جنګ کې چې د بلاط الشهداء يا پواتې د جنګ په نامه ياديده، ماتې وخوړه.

دغه جنګ ته بلاط الشهداء ځکه وايي چې بلاط يې په اندلسي ژبه کې ماڼۍ ته ويلو او هلته يوه ماڼۍ وه.

او شهداء هماغو شهيدانو ته وايي، چې په دې جنګ کې شهيدان شوي وو. په دغه جنګ کې چې څومره مسلمانان شهيدان شوي دي، د هغې تعداد په اسلامي تاريخ کې ندی راغلی، ليکن د اروپايانو په رواياتو کې د ډېرو مبالغو څخه کار اخيستل شوی دی، حتی هغوی وايي چې په دغه جنګ کې درې سوه زره مسلمانان قتل شوي دي، په داسې حال کې چې په دغه جنګ کې د مسلمانانو ټول تعداد پنځوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه تنه ؤ؛ خوهغوی کوښښ کوي، چې د مسلمانانو خساره او زیان زیات وښیي.
که چېرته فرانسویانو په دغه جنګ کې ماتې خوړلې وای، نو ټوله اروپا فتحه کېدله او د اکسفورډ په پوهنتون کې به د قران کریم تدریس کېده.
مسلمانانو د بلاط الشهداء په جنګ کې تر ماتې خوړلو وروسته په شاتګ وکړ، خو سره د دغه شاتګ هم لکه څومره چې نصارا فکر کوي، دغه شکست دومره لوی نه ؤ، ځکه چې د نصاراوو لښکرو مسلمانان تر اندلس پورې تعقیب نه کړل، بلکې یواځې د غنیمتونو په اخیستلو او د هغو مسلمانانو په قتل چې په جنګ کې قتل شوي وو اکتفاء وکړه. مسلمانانو په دغه جنګ کې ځکه ماته وخوړه، چې کوم مال دوی د فرانسې او اندلس په فتحو کې تر لاسه کړی ؤ، په هغې مغرور شوي وو. لکه څنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:
قسم په الله تعالی! چې زه پر تاسو د فقر څخه ویره نه لرم، بلکې له دې څخه ویره لرم، چې د دنیا دروازې به ستاسو پر مخ خلاصې شي، لکه څنګه چې ستاسو څخه په مخکینیو باندې د دنیا دروازې خلاصې شوې وې، نو تاسو به د هغې په لاس ته راوړلو کې هڅې وکړئ، لکه څنګه چې ستاسو څخه مخکینیو د هغې په لاس ته راوړلو کې هڅې کړې دي او دغه رقابت او هڅې به تاسو هلاک کړي؛ لکه څنګه یې چې ستاسو څخه مخکې هلاک کړي وو.
سبحان الله! د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) کلام ته وګورئ! او فکر وکړئ، ځکه د الله جل جلاله قانون دی چې څوک خاص د دنیا هڅې کوي، نو د دنیا محبت هغوی هلاکوي، په همدې قسم ددنیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروازې به د مسلمانانو پر مخ خلاصې شي او دوی به د هغې په لاس ته راورلو کې هڅې وکړي، نو دوی به هم هلاک شي.

لکه څنګه چې د بلاط الشهداء په جنګ کې مسلمانانو د غنیمتونو سره مینه پیدا کړه او هم د دوی تر منځ قبیلوي او قومي تعصبونه راپیدا شول، نو د عربو او بربریانو تعصب فرانسویانو هم درک کړی ؤ، ځکه یې هغوی ته شکست ورکړ، د فرانسویانو کتابونو دغه پېښې ژوندۍ ساتلې وې، هماغه وو چې فرانسویان څو پېړۍ وروسته د الجزایر هېواد ته داخل شول او دغه هېواد ۱۳۰ کاله یعنې د ۱۸۳۰ م څخه تر ۱۹۷۰ م کال پورې د فرانسویانو په لاس کې ؤ، چې وروسته بیا د ازادۍ تحریکونه پکې راپیدا شول، نو فرانسویانو د دې لپاره چې دغه حرکتونه وځپي، اولنی کار یې دا وکړ چې هلته یې د عربانو او بربریانو ترمنځ قبیلوي تعصبات راپیدا کړل.

بربریانو ته به یې ویل چې تاسو اري یعنې اروپایي نژاد سره نږدې والی لرئ او عربانو سره ستاسو نږدې والی نشته.

لکه څنګه مو چې مخکې یادونه وکړه، بربریانو له اروپایانو سره ډېر مشابهت درلود، ځکه چې بربریانو زیړ ویښتان او شنې سترګې درلودلې، خو د اسلام په مبارک دین کې نژاد قبیله او رنګ کوم اهمیت نه لري، یوازې تقوا اهمیت لري.

فرانسویانو د دې لپاره چې بربریان هم له عربانو او هم له اسلام څخه لیرې کړي، هغوی ته یې د فرانسوي ژبې تعلیم شروع کړ او د عربي ژبې زده کړه یې پکې منع کړه، خو د دې سره، سره هغوی ونه شول کولای، چې بربریان د اسلام د مبارک دین څخه د عیسایت طرف ته واړوي، اګر که د دوی ژبو هم تغیر وکړ، خو بیا هم په اسلام باقي پاتې شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسویانو پدې لړ کې د هغوی لپاره د امازیغي په نوم یوه خاصه ژبه رامنځته کړه، ځکه کومو بربریانو چې په الجزایر کې ژوند کاوه، هغه د امازیغ قبایل وو او هغوی خپله مخصوصه ژبه درلوده او د الجزایر ۱۵ فیصده نفوس یې تشکیلاوه، نو فرانسویانو د امازیغي ژبې تعلیم دوی ته شروع کړ، حتی په فرانسه کې یې په کال ۱۹۶۷م کې دامازیغي ژبې لیکنه پیل کړه او د هغې کتابت او لیکنه یې لاتیني ژبې ته بدله کړه، ځکه امازیغي ژبه ویل کیدله، خو کتابت او لیکنه یې نه درلودله، نو ځکه هغوی دغه ژبه په لاتیني الفاظو ولیکله او بربر ځوانان یې فرانسې ته جلب کړل، تر څو امازیغي ژبه یاده کړي، همدانګه دوی د عربي ژبې د کلیماتو په لیرې کولو شروع وکړه، یعنې د بربري ژبې څخه یې د عربي ژبې د کلماتو د حذفولو شروع وکړه، تر څو چې په ۱۹۸۸ م کال کې، یعنې ډېر کم کلونه مخکې فرانسویانو د بربریانو لپاره یوه نړیواله اکاډمي جوړه کړه او هغوی ته یې د دغې ژبې د یادولو تعلیم شروع کړ. فرانسویانو دغه ټول کوښښونه د دې لپاره شروع کړي دي، تر څو د عربانو او بربریانو ترمنځ فاصله پیدا کړي او هغوی په خپلو منځونو کې سره وجنګوي، ځکه فرانسویانو ته د بلاط الشهداء په جنګ کې د بربریانو او عربانو تر منځ د تعصب ننبي او اثار معلوم شوي وو او په دې پوهېدل چې د دغو دوو قومونو تر منځ، دغه یووالی د اسلام د مبارک دین په واسطه رامنځ ته شوی دی.

خو که وګورو چې له یو طرفه فرانسویانو دا کوښښ کاوه، چې په الجزایر کې یې د عربي ژبې څخه پرته، نورې ژبې راپیدا کړې، خو له بل طرفه په ۱۹۹۹ م کال کې د فرانسې د وزیرانو رئیس شیراک ته وړاندیز شوی ؤ، چې په فرانسه کې محلي ژبو ته هم اجازه ورکړي، نو هغه ورته په جواب کې وویل: ایا تاسو غواړئ چې فرانسه دې هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالکان په خیر شي، یعنې فرانسه هم د بالکان په خیر د قومي تعصباتو په اساس سره بیلوئ؟ نو پدې اساس یې دغه پیشنهاد رد کړ، پداسې حال کې چې همدوی په الجزایر کې د امازیغي ژبې د رواجولو په اساس په مسلمانانو کې تفرقه بازي پیدا کوله

یعنې دا کار د فرانسې لپاره حرام ؤ، خو د الجزایر لپاره حلال ؤ، چې د یوې ژبې شخه دې زیاتې ژبې پکې دود وي. طبعاً دغه مشکل د الجزایر د حکومت مشکل هم دی، ولې دومره ویلای شو، چې سره د دې چې فرانسویانو د دغو خلکو د بې دینه کولو لپاره هر څومره کوښښونه وکړل، خو دغه خلک، یعنې بربریان تر اوسه پورې په خپل دین باندې کلک ولاړ دي.

د بلاط الشهداء جګړه د مسلمانانو لپاره یو لوی درس دی، ځکه چې په دغه جنګ کې مسلمانان د قومي تعصباتو او دنیا سره د مینې له وجې هلاک شول، نو د دې شخه باید نور مسلمانان عبرت واخلي او په خپلو منځونو کې هیڅ ډول تعصب ونه کړي، همدارنګه له دنیا سره باید دومره مینه ونه کړي، چې خپل ټول مسؤلیتونه یې له یاده ووځي او صرف د دنیا او دولت مینه وکړي.

اقول قولی هذا واستغفرالله لی ولک وجزاکم الله خیرا کثیرا

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library